

VĚDECKÝ ČASOPIS

ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

12

ROČNÍK 27 (LIV)
PRAHA
PROSINEC
1981
CENA 10 Kčs

ČESKOSLOVENSKÁ AKADEMIE ZEMĚDĚLSKÁ
ÚSTAV VĚDECKOTECHNICKÝCH INFORMACÍ
PRO ZEMĚDĚLSTVÍ

Vědecký časopis

ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

Redakční rada

Prof. ing. Karel Svoboda, CSc. (předseda), doc. ing. Milan Branicný, CSc., ing. Emil Divil, DrSc., prof. dr. ing. Alois Grolig, DrSc., ing. Zdeněk Hoffmann, CSc., doc. ing. Dimitrij Choma, DrSc., prof. Jaroslav Kabrhel, ing. Jaroslav Korbíni, CSc., ing. Jaroslav Kunc, CSc., prof. ing. Jaroslav Píč, DrSc.

Za vedení časopisu odpovídá prof. ing. Karel Svoboda, CSc.

Redaktorka ing. Hedvika Malíková

© Ústav vědeckotechnických informací pro zemědělství, Praha 1981

■

Vědecký časopis ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA uveřejňuje studie, rozborů a vědecká pojednání o vyřešených úkolech výzkumu v oboru ekonomiky zemědělství a potravinářského průmyslu. Vydává Československá akademie zemědělská — Ústav vědeckotechnických informací pro zemědělství. Vychází měsíčně. Redakce: 120 56 Praha 2, Slezská 7, telefon 257541, 254451. Celoroční předplatné Kčs 120,—.

■

Научный журнал ЗЕМЕДЕЛЬСКАЯ ЭКОНОМИКА публикует обзоры, анализы и научные статьи о решенных заданиях по научному исследованию в области экономики сельского хозяйства и пищевой промышленности. Издаёт Чехословацкая сельскохозяйственная академия — Институт научно-технической информации по сельскому хозяйству. Выход в свет ежемесячно. Редакция 120 56 Прага 2, Слезска 7.

■

The scientific journal ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA publishes studies, analyses and scientific treatises about the solved research tasks in the sphere of the agricultural economics and the economics of food — production industry. Published by the Czechoslovak Academy of Agriculture — the Institute of Scientific and Technical Information for Agriculture. Issued monthly. Editorial office 120 56 Prague 2, Slezská 7.

Die wissenschaftliche Zeitschrift ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA veröffentlicht Studien, Analysen und wissenschaftliche Abhandlungen über die gelösten Forschungsaufgaben auf dem Gebiet der Ökonomik der Landwirtschaft und Nahrungsmittelindustrie. Herausgegeben von der Tschechoslowakischen landwirtschaftlichen Akademie — Institut für wissenschaftlich-technische Information der Landwirtschaft. Erscheint monatlich. Redaktion 120 56 Prag 2, Slezská 7.

1. FORMULACE PROBLÉMU

Všechny socialistické země vynakládají velké úsilí na další hlubší intenzifikaci reprodukčního procesu v zemědělství. Tyto snahy třeba výrazně podpořit účinným propočtem efektivnosti, představujícím soubor všech propočtů ke stanovení resp. měření, k analýze, hodnocení, plánování a kontrole plnění vývoje efektivnosti. V současné vývojové etapě musí propočet efektivnosti stále výrazněji představovat nástroj sloužící k rozhodnému prohloubení intenzifikačního procesu v zemědělství a tím k zabezpečení podstatně vyšší efektivnosti vynakládané společenské práce a vkládaných zdrojů (fondu pracovních sil, výrobních fondů, fondu vzdělání, fondu vědy a přírodních fondů) v celém tomto národohospodářském odvětví. Strukturu a účinnost propočtu tohoto druhu do značné míry určuje soustava ukazatelů ekonomické efektivnosti.

V posledních deseti letech byla v ekonomické literatuře socialistických zemí diskutována, vyřešena resp. k dořešení přiblížena celá řada závažných aktuálních problémů propočtu efektivnosti a především byla propracována řada požadavků na tento propočet [například 1; 2; 3; 4]. Mnohé problémy však zůstaly — zejména v zemědělství — zatím otevřené. Především jde o tyto problémy:

a) Které ukazatele musí zahrnovat soustava ukazatelů ekonomické efektivnosti.

b) Které vztahy existují mezi jednotlivými ukazateli jako prvky této soustavy a jaké hierarchie ukazatelů existují v závislosti na významu jednotlivých ukazatelů. Jak členit jednotlivé ukazatele na jejich faktory vlivu pro účely zkoumání příčin efektivnosti.

c) Jsou zapotřebí jako prvky takové soustavy ukazatelů syntetické, globální, zobecňující resp. souhrnné ukazatele? Jaké požadavky musí tyto ukazatele splňovat? A které ukazatele splňují tyto požadavky nejlépe?

Soustavy ukazatelů, které byly až dosud pro zemědělství navrženy, postrádají ve větším či menším rozsahu potřebný systémový přístup. Heller [14, str. 17] dokonce hovoří o „chybějící systematice“.

V některých socialistických zemích se budují automatizované systémy pro zpracovávání informací [5]. V této souvislosti nabývají zmíněné problémy na zvlášť aktuálním významu.

Naše další vývoje mají přispět k tomu, aby se zmíněné problémy —

pokud jde o zemědělství — přiblížily vyřešení.¹⁾ Vzhledem k prostoru, který je k dispozici, se zde můžeme zabývat pouze otázkami formulovanými sub a) a b).²⁾ Jejich zodpovězení však již převážně odkrývá potřebnou základní strukturu soustavy ukazatelů ekonomické efektivity (obr. 1).

2. DŮLEŽITÉ POŽADAVKY NA SOUSTAVU UKAZATELŮ EKONOMICKÉ EFEKTIVITY

Stěžejní výchozí základnou pro vývoj soustavy ukazatelů ekonomické efektivity společenské výroby v zemědělství musí bezpodmínečně být obsah pojmu efektivity v socialismu. Jedině z něho můžeme odvodit důležité požadavky na tuto soustavu ukazatelů. Především nutno vycházet z těchto zjištění:

1. Ekonomická efektivity je jádrem společenské efektivity, jejíž mírou resp. kritériem je stupeň realizace socialistických cílů (maximální uspokojení soustavně narůstajících hmotných a kulturních potřeb člověka) ve vztahu k nákladům společenské práce [6] — obr. 1. Zvyšování ekonomické efektivity zajišťuje sociální pokrok.

Různé aspekty společenského užitku určitého konkrétního opatření (politického, sociálního, kulturního, vojenského, ekologického, ekonomického) jsou velmi rozdílně schopné kvantifikace. Ekonomická efektivity se zásadně dá kvantifikovat [7] a v zájmu prosazování základního ekonomického zákona socialismu ji musíme kvantifikovat, stanovit a vykazovat co nejpřesněji.

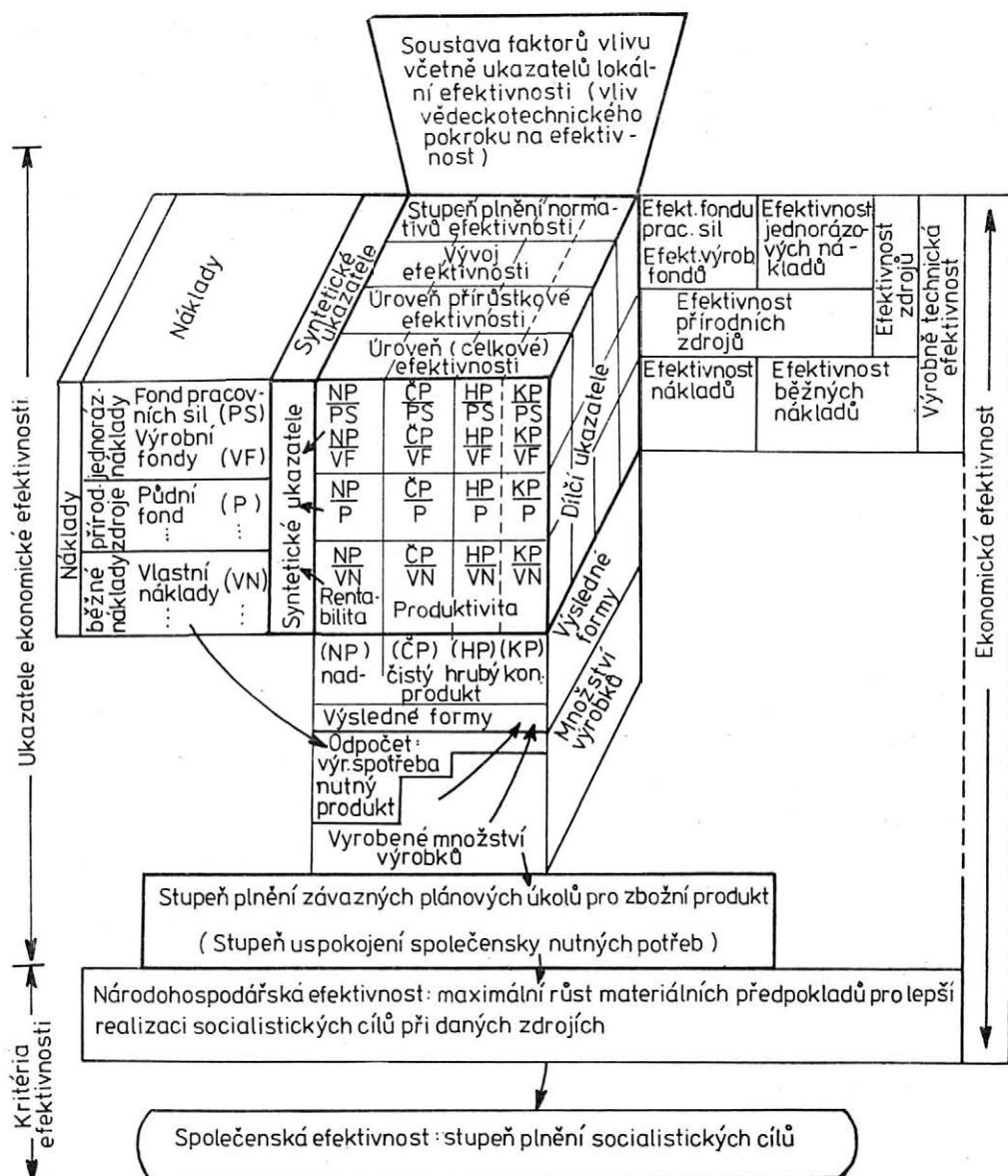
2. Efektivita je objektivní veličina a v socialismu představuje celospolečenskou kategorii [6; 26]. Všechny jmenovitě³⁾ propočty efektivity, ať už se týkají podniků, výrobků, opatření nebo záměrů, tj. všechny propočty efektivity dílčích procesů národohospodářského odvětví (podnikových reprodukčních procesů, výroby určitých výrobků, opatření vědeckotechnického pokroku a investičních opatření) musí tedy být národohospodářsky orientovány. To znamená, že soustava ukazatelů musí umožňovat výkazy přínosu jednotlivých dílčích procesů ke zvyšování národohospodářské efektivity, jejímž kritériem je soustavný maximální růst materiálních předpokladů pro to, abychom při daných zdrojích stále lépe realizovali socialistické cíle (obr. 1). Tento růst se projevuje nejen ve zvyšování národního důchodu strukturovaného v souladu s potřebami, ale i v úspoře roční pracovní doby a tím v nárůstu disponibilního času [8; 6].

3. Efektivita je komplexní formou vyjádření zákona ekonomie času a v socialismu zahrnuje požadavky základního ekonomického zá-

¹⁾ Konkrétní formování soustavy ukazatelů ekonomické efektivity, tj. odpověď na otázku, které konkrétní ukazatele by měly patřit k dané aktuální soustavě ukazatelů, závisí velmi výrazně především na sledované úrovni (národohospodářské odvětví, podnik, provoz), na předmětu propočtu efektivity (víceodvětvový podnik, výroba jednoho výrobku, opatření vědeckotechnického pokroku, investiční záměr) a v neposlední řadě na hospodářskopolitické situaci. V dalším nám jde spíše o teoretické a metodologické základy takové soustavy než o návrh konkrétní soustavy ukazatelů.

²⁾ K otázkám formulovaným sub c) viz S. Badewitz: „Zur Ausarbeitung synthetischer Kennziffern der ökonomischen Effektivität in der Landwirtschaft“ (K vypracování syntetických ukazatelů ekonomické efektivity v zemědělství — nepublikovaný rukopis).

³⁾ Pro zestručnění budeme nadále označovat jako jmenovitě (v originále „punktuell“ — pozn. překl.) všechny propočty efektivity týkající se dílčích procesů, nikoli tedy celého národohospodářského odvětví.

1. Základní konstrukce soustavy ukazatelů ekonomické efektivity

kona a zákona proporcionality [9]. Co to především znamená: Nezbytnou podmínkou efektivní výroby je její soulad s potřebami, její struktura odpovídající potřebám [28]. „Zdroje se musí využívat tak plánovitě, aby byla struktura společenské dělby práce proporcionální struktuře potřeb...“ [9, s. 1151]. Proto má v socialismu „...efektivnost dvojí charakter...“ [10, s. 176], který se projevuje v nutnosti současného řešení následujících dvou úkolů, tvořících jednotu:

— zajištění struktury úhrnného společenského produktu a jeho

částí, hrubých obrátů podniků, odpovídající potřebám (plánovitým rozdělením pracovní doby);

— minimalizace nákladů společenské práce (a omezených přírodních zdrojů) na krytí potřeb uznaných jako společensky nutné (= ekonomie času).

Marx [11, s. 130] vyjadřuje tento požadavek mj. následujícími myšlenkami: „Hospodaření s časem, stejně jako plánovité rozdělování pracovní doby na různá odvětví výroby, je tedy i na základě společenské výroby prvním ekonomickým zákonem.“

Při daných potřebách se tedy dá národohospodářská efektivnost zvyšovat nejen úsporou nákladů na jednotku výroby, ale — je-li třeba — i zlepšováním souladu výrobního sortimentu se strukturou potřeb. Proto nesmíme redukovat míru ekonomické efektivnosti na poměr vyprodukované masy výrobků k množství společenské práce a potřebným přírodním zdrojům vynaloženým na jejich výrobu.

Můžeme-li předpokládat, že je tento strukturální aspekt (struktura odpovídající potřebám) zajištěn a provádí-li se „pouze“ analýza vztahu mezi náklady společenské práce a přírodních zdrojů na straně jedné a výrobními výsledky na straně druhé, hovoříme často o výrobně technické efektivnosti jako složce ekonomické efektivnosti [9] (obr. 1).

Z toho vyplývá: Rozdělování práce v souladu s potřebami musí být nedílnou součástí soustavy propočtu efektivnosti. Soustava ukazatelů musí tedy zahrnovat nejen ukazatele výrobně technické efektivnosti pro důkaz prosazování zákona ekonomie času (například podíl hrubého produktu a pracovních nákladů), ale především i ukazatele pro důkaz plnění požadavků zákona proporcionality, tedy pro důkaz, že struktura výroby odpovídá potřebám (obr. 1).

4. Jádrem zvyšování ekonomické efektivnosti je zvyšování produktivity práce jako kategorie pracovního procesu, jako stupně účinnosti běžných nákladů živé a zpředmětněné práce. „Růst produktivity práce znamená... snižování veškerých běžných nákladů živé a zpředmětněné práce na produkt.“ [12, s. 486]. Tento politicko-ekonomický pojem „produktivita práce“ nesmí být zaměňován s ukazateli „produktivita práce“, používanými dnes v hospodářské praxi [13].

Efektivnost je v mnohém směru širším pojmem než produktivita práce. Na rozdíl od produktivity práce se vztahuje:

— nejen na běžné, ale i na jednorázové pracovní náklady (zejména fond výroby a fond vzdělání), tedy nejen na vynaloženou živou a spotřebovanou zpředmětněnou práci za určité období, ale i na práci použitou, fungující v reprodukčním procesu a pevně zde vázanou ve formě výrobních a hmotných oběžných fondů a potenciálního pracovního potenciálu, který je dán fondem pracovních sil [12];

— nejen na výrobu, ale na všechny fáze reprodukčního procesu [4; 6];

— nejen na vynakládání práce jako zdroje materiálního bohatství, ale i na používání a reprodukci přírodních zdrojů, například půdy a vody jako dalších zdrojů tohoto bohatství [4; 6];

— nejen na materiální statky vyprodukované na příslušném výrobním stupni a na společenskou práci vynaloženou na tomto stupni, ale na všechny důsledky opatření na straně nákladů a výsledků, a to i na příslušných předchozích a návazných stupních;

— nejen na nákladové a výsledkové veličiny, které jsou časově indifferenční, ale pokud je třeba i na nákladové a výsledkové veličiny, které přihlížejí i k časovým rozdílům mezi příslušnými momenty vzniku (podchycení faktoru času ekonomického vývoje).

Vzhledem ke všem těmto rozdílům má výrobně ekonomická efektivnost formy vyjádření vztahu mezi náklady a výsledky, jakož i hodnocení nákladů a výsledků (například přihlížení k prospěchu uživatele), které nelze ztotožňovat s produktivitou práce [6].

Soustava ukazatelů ekonomické efektivnosti musí vzhledem k převažujícímu významu produktivity práce (v politicko-ekonomickém smyslu) pro zvyšování efektivnosti zahrnovat ukazatele, které vyjadřují „běžné náklady živé a zpředmětněné práce na produkt“. Musí však zahrnovat i ukazatele, které uvažují výše formulované „širší“ aspekty.

5. Ekonomická efektivnost má mnoho různých aspektů, které se liší především:

— v ekonomickém zákonu, jehož požadavky efektivnost vyjadřuje (zákon proporcionality s nutností zajištění struktury výroby odpovídající potřebám nebo zákon ekonomie času s nutností minimalizace nákladů na uspokojení společensky nutných potřeb);

— ve formách výsledků (například konečný produkt, čistý produkt a nadprodukt nebo zisk) a druhu nákladů (například vlastní náklady jako peněžní vyjádření běžných nákladů; fond pracovních sil, výrobní nebo přírodní fondy), které je třeba uvádět do vztahu odděleně;

— ve druhu zkoumaného objektu (efektivnost například víceodvětvového podniku, výroby určitého výrobku, opatření vědeckotechnického pokroku a investičních opatření);

— v období, na které se nákladové a výsledkové veličiny vztahují (v případě úrovně efektivnosti stejné období, v případě vývoje efektivnosti různá období).

Podchycení těchto různých aspektů vyžaduje velmi rozdílné ukazatele, soustavu ukazatelů.

6. V rámci propočtu efektivnosti musí soustava ukazatelů ekonomické efektivnosti přispět k vyřešení především těchto úkolů:

a) ke kvantitativnímu stanovení a výkazu úrovně a vývoje celkové efektivnosti⁴⁾ a jednotlivých dílčích efektivností⁵⁾ (například produktivita práce, fondová účinnost, efektivnost půdy) a příslušného dosaženého stupně využití podmínek efektivnosti existujících v dané sféře odpovědnosti (podnik, provoz) — především pro hodnocení výkonů;

b) k odhalení pokud možno všech rezerv efektivnosti a jejich účinnému využití s cílem zvýšit celkovou ekonomickou efektivnost a ne pouze jednotlivé dílčí efektivnosti příslušné sféry odpovědnosti;

c) k jednoznačné formulaci reálných cílů zvyšování celkové efektivnosti a účinnému stimulování tohoto zvyšování;

d) k objektivizaci rozhodování o všech opatřeních týkajících se formování reprodukčního procesu, především:

— opatřeních ke změně věcné a prostorové struktury výroby (včetně opatření ke zdokonalení resp. prohloubení dělby práce, specializace, kon-

⁴⁾ Celková efektivnost jako souhrnné vyjádření všech aspektů ekonomické efektivnosti resp. všech dílčích efektivností (obr. 1).

⁵⁾ Dílčí efektivnost ve smyslu jednotlivého aspektu ekonomické efektivnosti, například: stupeň zajištění struktury výroby odpovídající potřebám; výrobně technická efektivnost běžných nákladů, fondu pracovních sil, výrobních fondů, přírodních fondů.

centrace, kombinování a kooperace), tedy opatřeních týkajících se organizace výroby v podnikovém i nadpodnikovém rámci a strukturální politiky;

— zahájení nových výrob (pomocí tzv. výrobních propočtů efektivnosti);

— opatřeních resp. variantách vědeckotechnického pokroku (pomocí tzv. propočtů efektivnosti konkrétních opatření);

— investičních opatřeních resp. obecněji: opatřeních k reprodukci fondů (pomocí tzv. propočtů efektivnosti záměrů).

e) zajištění ekonomicky zdůvodněné (z hlediska rozhodnutí) logické jednoznačnosti v případě srovnání efektivnosti několika analogických dílčích procesů (například podnikových reprodukčních procesů, opatření vědeckotechnického pokroku nebo investičních opatření), tedy při provádění podnikových srovnání a při přípravě rozhodnutí uvedených sub d).

Je zřejmé, že tyto četné rozdílné úkoly nelze vyřešit pomocí jednotlivých, na sobě nezávislých ukazatelů, ale že musíme mít soustavu ukazatelů.

7. Nakonec slouží každý důkaz efektivnosti k podpoře úsilí vynakládá-ného na zvyšování celkové ekonomické efektivnosti pomocí příslušných opatření (a ne zvyšování „jen“ dílčích efektivností). Splnění tohoto cíle vyžaduje, aby nám soustava ukazatelů umožňovala:

— souhrnné posouzení různých aspektů efektivnosti zachycova-ných pomocí různých ukazatelů (například $\frac{\text{hrubý produkt}}{\text{pracovní síly}}$, $\frac{\text{zisk}}{\text{výrobní fondy}}$);

— zajištění ekonomicky zdůvodněné (z hlediska rozhodnutí) logické jednoznačnosti v případě srovnání efektivnosti několika analogických dílčích procesů (viz úkol e) v bodě 6).

8. K odhalování rezerv patří i jejich přesná lokalizace. Soustava ukazatelů nám musí napomoci k odhalení těch sfér reprodukce (zejména výroby), v nichž jsou rezervy efektivnosti. Musí nám tedy umožnit s dosta-tečnou podrobností zachytit odděleně všechny důležité aspekty ekono-mické efektivnosti. Jejím prostřednictvím musí být umožněn podrobný a komplexní důkaz efektivnosti. Dále musíme mít možnost najít pomocí této soustavy ukazatelů správné cesty k využívání lokalizovaných rezerv efektivnosti. Soustava ukazatelů se tedy musí stát aktivním nástrojem zvyšování efektivnosti.

Ze souboru požadavků uvedených v bodech 1 až 8 je zřejmé, že sou-stava ukazatelů ekonomické efektivnosti musí sloužit k řešení velmi různorodých úkolů. Této rozmanitosti úkolů musí odpovídat její struktura.

Z celé řady požadavků nutno zdůraznit především tyto:

a) podchycení dvojího charakteru efektivnosti, tedy současné zabez-pečení struktury výroby v souladu s potřebami a minimalizace nákladů (viz bod 3);

b) souhrnné posouzení různých aspektů efektivnosti;

c) odhalení, lokalizace a využití rezerv efektivnosti.

Z hlediska konstrukce (struktury) soustavy ukazatelů jsou úkoly uvedené sub b) a c) protichůdné; úkol b) vyžaduje svod různých aspektů efektivnosti pro stanovení celkové efektivnosti, úkol c) naproti tomu vy-žaduje členění celkové efektivnosti na dílčí efektivnosti resp. aspekty efektivnosti a jejich další rozdělení na faktory vlivu (obr. 1).

3. POTŘEBNÉ TŘÍDY UKAZATELŮ V SOUSTAVĚ UKAZATELŮ EKONOMICKÉ EFEKTIVNOSTI

Ukazatele efektivity můžeme klasifikovat podle různých kritérií. Pro zhodnocení vypovídací schopnosti navrhovaných soustav ukazatelů považujeme za nejvhodnější kritérium všeobecnou výpověď ukazatelů, která je dána především základní strukturou pravidel, jimiž se řídí jejich tvorba. Podle toho rozlišujeme (obr. 1):

1. Parciální resp. dílčí ukazatele:

- a) dílčí ukazatele plnění závazných plánových úkolů týkajících se zbožího produktu — $U(Z)$;
- b) dílčí ukazatele pro oddělené zachycení jednotlivých aspektů výrobně technické efektivity, a to ukazatele:
 - úrovně (celkové) efektivity (úrovňové ukazatele) — $U(\bar{U})$,
 - úrovně diferenční (přírůstkové) efektivity — $U(D)$,
 - vývoje efektivity (růstové ukazatele) — $U(V)$,
 - plnění normativů efektivity — $U(N \dots)$.

2. Lokální ukazatele — $U(L)$, včetně ukazatelů efektivity vědeckotechnického pokroku.

3. Syntetické, globální, zobecňující resp. souhrnné ukazatele — $U(S)$.

Vzhledem k rozmanitosti požadavků kladených na propočet efektivity a tím i na soustavu ukazatelů ekonomické efektivity (viz předchozí kapitola) potřebujeme ukazatele ze všech těchto tříd. V rámci propočtu efektivity plní ukazatele každé z uvedených tříd specifické funkce. Ukazatele jedné třídy nelze nahradit ukazateli žádné jiné třídy.

K dílčím ukazatelům $U(Z)$

V těchto ukazatelech se uvádějí zbožího produkty Zp_i do vztahu se závaznými plánovými úkoly $Zú_i$, to znamená s reprezentanty potřeb, které byly uznány jako společensky nutné a týkají se příslušného dílčího procesu:

$$U(Z)_i = \frac{\text{zbožího produkt } Zp_i (\times 100)}{\text{závazný plánový úkol } Zú_i} \quad (1)$$

Vykazují stupeň plnění požadavků zákona proporcionality, týkajících se příslušného dílčího procesu a optimálního rozmístění výroby (viz dále). Při jejich použití ve jmenovitých propočtech efektivity nejde pouze — jak se mnohdy soudí — o zajištění potřebného objemu užitečných hodnot pomocí souhrnného naturálního vyjádření (například pomocí obilních nebo krmných jednotek), ale především o důkaz potřebné struktury zbožího nebo hrubé produkce odpovídající potřebám, o důkaz prosazování zákona proporcionality a optimálního rozmístění výroby, tedy o strukturální aspekt.

K dílčím ukazatelům výrobně technické efektivity

Úrovňové ukazatele $U(\bar{U})$ stanovíme vždy podle tohoto vzorce:

$$U(\bar{U})_{ik} = \frac{\text{výsledková veličina } V_i}{\text{nákladová veličina } N_k} \quad (2)$$

Pro tyto ukazatele jsou charakteristické následující znaky:

— Určitá výsledková veličina je uvedena do vztahu pouze s jednou nákladovou veličinou (viz naproti tomu $U(S)$).

— Jedna výsledková a jedna nákladová veličina se vždy vztahují na celý reprodukční proces dané sféry odpovědnosti, například podniku (viz naproti tomu $U(D)$).

Jako výsledkové veličiny přitom slouží (obr. 1) zejména hrubý produkt, konečný produkt, čistý produkt a nadprodukt (tento ve své hodnotové formě — jako čistý důchod resp. zisk) a jako nákladové veličiny:

— jednorázové náklady reprodukčních prvků, tj. stavové veličiny pracovních sil, pracovních prostředků a pracovních předmětů;

— vložené přírodní zdroje, například půdní fond;

— běžné náklady živé a zpředmětněné práce jako tokové veličiny (vynaložená živá práce, výrobní spotřeba, vlastní náklady jako jejich peněžní vyjádření).

Všechny náklady uvedené na obr. 1 lze dále dělit (například výrobní fondy na základní výrobní a oběžné výrobní fondy).

Na každém výrobním stupni musí představovat především stav příslušných hlavních výrobních prostředků důležitou vztahovou veličinu pro výsledkové veličiny (v rostlinné výrobě jednotka užité plochy a v živočišné výrobě jednotka stáda).

V ukazatelech diferenční efektivity (přírůstkové) $U(D)_{lk}$ se na rozdíl od úrovnových ukazatelů $U(\dot{U})_{lk}$ vždy porovnává přírůstek určité výsledkové veličiny ($V_{ln} - V_{lv} = \Delta V_l$) s přírůstkem určité nákladové veličiny ($N_{kn} - N_{kv} = \Delta N_k$):

$$U(D)_{lk} = \frac{V_{ln} - V_{lv}}{N_{kn} - N_{kv}} = \frac{\Delta V_l}{\Delta N_k} = \frac{\text{přírůstek výsledku}}{\text{dodatečný náklad}} \quad (3)$$

kde $V_{ln}(V_{lv})$ resp. $N_{kn}(N_{kv})$ — výsledková veličina V_l resp. nákladová veličina N_k po realizaci (před realizací) příslušného opatření

Tento ukazatel $U(D)$ můžeme stanovit pro každý ukazatel $U(\dot{U})_{lk}$.

Ukazatele $U(D)_{lk}$ ukazují, jak velký je ve vymezeném období přírůstek výsledku na jednotku dodatečných nákladů. Patří sem především:

— ukazatele pro hodnocení efektivity opatření vědeckotechnického pokroku a investičních opatření (tak například koeficient užítu — efektu investic jako podíl přírůstku zisku a vynaložených investičních prostředků),

— „produkční hodnoty“ vložených průmyslových hnojiv, jejichž změny třeba zachytit pomocí produkčních funkcí.

Efektivnost takovýchto opatření lze zřejmě zachytit jedině pomocí ukazatelů, ve kterých jsou uvedeny do vztahu náklady (dodatečné) vyvolané těmito opatřeními ΔN_k a jimi podmíněné výsledky (přírůstky) ΔV_l .⁶⁾ Mnohem méně se pro tyto účely hodí úrovnové ukazatele $U(\dot{U})_{lk}$, protože zachycují nejen účinnost ΔN_k , ale i účinnost nákladů ($N_k - \Delta N_k$), které byly zapříčiněny daným opatřením.

Růstové ukazatele $U(V)_{lk}$, které vyjadřují tempo vývoje efektivity, lze stanovit podle tohoto vzorce:

⁶⁾ Propočty efektivity investičních opatření musí uvažovat všechny přírůstky nákladů a výsledků (ΔN_{kl} a ΔV_{lt}) pokud možná ve všech letech $t = l(l)$ s reprodukční doby příslušných investičních objektů. Do ukazatelů $U(D)_{lk}$ pak vchází časový sled přírůstku nákladů a časový sled přírůstku výsledku. Především je zde problém, jak zachytit časový faktor ekonomického vývoje, jak přihlížet k momentům vzniku nákladů a výsledků, který lze řešit metodami výpočtu složitějšího úrokování. Zde se tím nemůžeme zabývat [24].

$$U(V)_{lk} = \frac{V_1'}{A_k'} = \frac{V_{l1}}{V_{l0}} = \frac{N_{k1}}{N_{k0}} = \frac{U(\dot{U})_{lk1}}{U(\dot{U})_{lk0}} = U(\dot{U})'_{lk} \quad (4)$$

kde: $V_{l0}(V_{l1})$ resp. $N_{k0}(N_{k1})$ — výsledkové resp. nákladové veličiny ve výchozím resp. vykazovaném roce

$U(\dot{U})_{lk0}$ resp. $U(\dot{U})_{lk1}$ — úroveň efektivnosti ve výchozím resp. vykazovaném roce

Takovýto ukazatel $U(V)_{lk}$ lze stanovit pro každý ukazatel $U(\dot{U})_{lk}$ a každý ukazatel $U(D)_{lk}$.

V ukazatelech plnění normativů efektivnosti $U(N_o \dots)_{lk}$ se vždy porovnávají skutečně dosažené resp. plánované $U(\dot{U})$, $U(D)$ příp. $U(V)$ s příslušným normativem resp. optimální hodnotou:

$$U(N_o \dots)_{lk} = \frac{\text{skutečné } U(\dot{U})_{lk}, U(D)_{lk} \text{ resp. } U(V)_{lk} (\times 100)}{\text{normativ}} \quad (5)$$

Tento ukazatel můžeme formulovat pro každý $U(\dot{U})$, $U(D)$ a $U(V)$.

Ukazatele tohoto druhu se mnohdy označují na rozdíl od ukazatelů $U(\dot{U})$, $U(D)$ a $U(V)$ jako ukazatele relativní efektivnosti.

K lokálním ukazatelům $U(L)$

Jde o technicko-ekonomické ukazatele týkající se vkladu určitých základních prostředků, materiálů resp. surovin a nositelů energie a přírodních zdrojů (například ukazatele využití důležitých komplexů základních prostředků, ukazatele disponibility resp. poruchovosti pracovních prostředků, ukazatele vkladu jaderných krmiv na 1 t mléka). Ve srovnání s dílčími ukazateli $U(\dot{U})$ mají především dvě přednosti: a) lépe se z nich poznávají a lokalizují rezervy efektivnosti, a to zejména tehdy, jsou-li uvedeny do vztahu s příslušnými normativy; b) jsou častěji dány podmínky jejich srovnatelnosti. Z hlediska dílčích ukazatelů $U(\dot{U})$, $U(D)$, $U(V)$ a $U(N_o \dots)$ mají (však již) charakter faktorů vlivu (obr. 1 a kap. 5).

S určitými omezeními lze pro lokální ukazatele vypočítat i ukazatele účinnosti vědeckotechnického pokroku na efektivnost. Opět jde o technicko-ekonomické ukazatele. Vykazují, které specifické cíle efektivnosti (například snížení vlastních nákladů, uvolnění pracovních sil) byly resp. mají být dosaženy zvýšením technicko-ekonomické úrovně výroby, zlepšením technologií.

Syntetické ukazatele $U(S)$ jsou ukazatele úrovně (celkové) efektivnosti nebo úrovně diferenční efektivnosti nebo vývoje efektivnosti, v nichž jsou souhrnně vyjádřeny přínosy pokud možno všech, přinejmenším pak několika dílčích efektivností příslušného druhu (tedy několika $U(\dot{U})_{lk}$ nebo několika $U(V)_{lk}$), které tvoří součásti národohospodářské efektivnosti konkrétního dílčího procesu [20; 21; 22; 23].

4. DŮLEŽITÉ VZTAHY MEZI DÍLČÍMI UKAZATELI

Mají-li být splněny požadavky formulované pro soustavu ukazatelů ekonomické efektivnosti, je především třeba:

a) aby byly navzájem provázány všechny dílčí ukazatele této sou-

stavy — a to v souladu s objektivními vztahy příčin a následků a s funkčními vzájemnými vztahy v reprodukčním procesu;

b) aby existovala pořadí dílčích ukazatelů v souladu s jejich významem (tedy hierarchie ukazatelů), a pokud by bylo třeba v závislosti na specifickém úkolu propočtu efektivnosti.

K postavení a funkci dílčích ukazatelů plnění závazných plánových úkolů ve specifických propočtech efektivnosti

Vztahy mezi ukazateli plnění závazných plánových úkolů $U(Z)$ na straně jedné a dílčími ukazateli výrobně technické efektivnosti na straně druhé byly zatím jen málo zkoumány, především pokud jde o souhrnné posuzování všech aspektů efektivnosti, tedy pokud jde o formulování souhrnné výpovědi o úrovni resp. vývoji efektivnosti. Ve specifických propočtech efektivnosti se zatím posuzuje plnění jmenovaných závazných plánových úkolů a tím uspokojování potřeb uznaných jako společensky nutné a týkajících se příslušného dílčího procesu pouze jako „nutná podmínka efektivnosti“, resp. jako „okrajová podmínka měření efektivnosti“ [7; 14]. Jaké postavení a funkce však skutečně mají dílčí ukazatele $U(Z)$ ve jmenovitých propočtech efektivnosti v souvislosti s dílčími procesy v zemědělství?

1. Zemědělské podniky se musí organizačně optimálně „začlenit“ jak do národohospodářských požadavků (uspokojování společensky nutných potřeb), tak do možností národního hospodářství, které jsou reprezentovány celkovým množstvím použitelných fondů včetně přírodních zdrojů, zejména půdního fondu. Analogicky to platí pro opatření vědeckotechnického pokroku a pro investiční záměry. Toto „začlenění“ podniků vyžaduje v zemědělství především dvě opatření:

— rozdělení souhrnné společenské pracovní doby národohospodářského odvětví na jednotlivé výroby, tedy stanovení proporcí souhrnné společenské pracovní doby v souladu se strukturou potřeb;

— vhodnou specializaci resp. rozmístění rostlinné a živočišné výroby (se zřetelem ke skutečnosti, že jsou důležité zdroje vázané na konkrétní místo).

Výsledky tohoto rozdělení jsou zřejmě optimální tehdy, jestliže se v celém národohospodářském odvětví minimalizují náklady živé a zprůměrněné práce nutné při daných zdrojích k uspokojení potřeb, jakého chceme dosáhnout, tedy k uspokojení potřeb uznaných jako společensky nutné. Tato nutná minimalizace nákladů v rozsahu celého národohospodářského odvětví zemědělství (tedy ne pouze v jednotlivých podnicích resp. dílčích procesech) vyžaduje k zabezpečení národohospodářské orientace jmenovitých podnikových propočtů efektivnosti příp. propočtů efektivnosti opatření a záměrů mj. ukazatele, které obsahují informace těchto dvou tříd:

— informace A týkající se důkazu, že struktura výroby daného dílčího procesu (podniku, opatření vědeckotechnického pokroku resp. investičního opatření) je v souladu s potřebami, a tedy i důkazu, že je práce v rámci dílčích procesů proporcionálně rozdělená v souladu se společensky nutnými potřebami, tedy s ohledem na nutné uspokojení potřeb, které musí celé národohospodářské odvětví zajistit;

— informace B týkající se důkazu správné specializace resp. rozmístění rostlinné a živočišné výroby a tím i nutné dělby práce a kooperace mezi podniky, která vede při uspokojování celkových národohospodářských potřeb k minimalizaci nákladů společenské práce v celém národohospodářském odvětví, tedy informace o tom, co, kde a v jakém rozsahu by se mělo vyrábět a také se skutečně vyrábí se zřetelem k rozdílné nazrálosti ekonomických a přírodních podmínek výroby a k požadavkům reprodukce fondů včetně půdního fondu s cílem „uspokojit společensky nutné potřeby při minimalizaci nákladů v celém národohospodářském odvětví.“

Ze všech ukazatelů uvedených v kap. 3 obsahují tyto informace pouze ukazatele $U(Z)$. Právě v tom spočívá mimořádný význam těchto ukazatelů jako prvků soustavy ukazatelů ekonomické efektivity (jako celospolečenské kategorie a ne „pouze“ výrobně technické jmenovité efektivity).

2. Z předchozího vyplývá: Ukazatele $U(Z)$ musí být v zemědělství prvky soustavy ukazatelů ekonomické efektivity nejen s ohledem na potřebné zajištění struktury úhrnného produktu odvětví v souladu s potřebami, ale především — a na to se mnohdy zapomíná [26; 28] — i se zřetelem k nutné minimalizaci nákladů společenské práce při tvorbě tohoto úhrnného produktu, tedy k minimalizaci nákladů na jednotku výroby v rozsahu celého národohospodářského odvětví. Ukazatele $U(Z)$ tedy slouží ve jmenovitých propočtech efektivity dílčích zemědělských procesů nejen k dodržování zákona proporcionality, ale i k prosazování požadavků správného rozmístění výroby a tím bezprostředně k využívání zákona ekonomie času v celém odvětví.

Je zřejmé, že plnění závazných plánových úkolů a tím plnění daných požadavků nemůže představovat pouze „okrajovou podmínku měření efektivity“. Stupeň plnění závazných plánových úkolů, zachycený pomocí ukazatele $U(Z)$, musí být přímo předmětem jmenovitých propočtů efektivity a musí se k němu tedy přihlížet i při souhrnném posuzování všech aspektů efektivity dílčích procesů. V opačném případě bychom se zřekli velmi závažné možnosti orientace podnikového reprodukčního procesu, opatření vědeckotechnického pokroku a investičních záměrů na maximalizaci národohospodářské efektivity.

3. Ukazatele plnění závazných plánových úkolů $U(Z)$ jsou obecně v zemědělství tím obsažnější, čím níže „se nachází“ úroveň řízení, pro kterou se zjišťují a používají. Na úrovni odvětví se v tomto ukazateli „pouze“ uvádí do vztahu plánované nebo skutečně vyprodukované množství výrobků s příslušnou veličinou společensky nutných potřeb: do tohoto ukazatele vstupuje kromě zbožího produktu Z_{pi} „jen“ výsledek zjištění potřeb ve formě příslušného závazného plánového úkolu pro celé odvětví. Na úrovni podniků naproti tomu představují závazné plánové úkoly jako jmenovatel tohoto ukazatele nejen výsledek stanovení potřeb, ale především i výsledek složitého plánovacího procesu týkajícího se správného stanovení specializace resp. rozmístění výroby, které slouží k maximalizaci efektivity celého národohospodářského odvětví. Na úrovni podniků musí jmenovatele $U(Z)$ vyjadřovat nejen, co je celkem a v jakém rozsahu zapotřebí k uspokojení potřeb, ale i zejména to, co by se mělo kde (ve kterém dílčím procesu a v jakém rozsahu) vyrábět, aby byla docílena maximalizace národohospodářské efektivity.

4. Z předchozích dvou bodů vyplývá:

a) Minimalizace nákladů společenské práce (k uspokojení dané potřeby) se docílí na úrovni národohospodářského odvětví ve jmenovitých propočtech efektivity pomocí $U(Z)$ jen do té míry, v jaké tento ukazatel obsahuje informace B, tj. jak je vyřešen problém rozmístění a jak vyřešení tohoto problému nachází svůj výraz v závazných plánových úkolech.

b) Správné rozmístění výroby musí být nedílnou součástí propočtu efektivity národohospodářského odvětví, a to nejen proto, že může odhalit velké rezervy efektivity, ale i proto, že výsledky jeho vyřešení pomocí $U(Z)$ mají zcela mimořádný význam pro posuzování národohospodářské efektivity dílčích procesů (podnikových reprodukčních procesů, opatření vědeckotechnického pokroku a investičních záměrů).

5. Mezi $U(Z)$ a dílčími ukazateli výrobně technické efektivity je tento vztah:

a) Vzhledem k dvojímu charakteru efektivity musí být vyprodukované množství výrobků uváděno v propočtech efektivity současně do dvou rozdílných vztahů (obr. 1), a to:

— do vztahu ke struktuře společensky nutných potřeb vztahujících se na příslušný dílčí proces pomocí souboru všech ukazatelů $U(Z)_i$,

— do vztahu k nákladům společenské práce a odkrytým resp. použitelným přírodním zdrojům pomocí dílčích ukazatelů $U(\dot{U})$, $U(D)$, $U(V)$ a $U(No \dots)$ — pro důkaz prosazování zákona ekonomie času a úsporného využívání přírodních zdrojů v příslušném dílčím procesu.

Mezi ukazateli $U(Z)$ a ukazateli výrobně technické efektivity tedy existuje vzájemný vztah tím, že do ukazatelů obou tříd „vchází“ stejné množství výrobků.

b) Správné stanovení specializace resp. rozmístění výroby v rámci daného území (například země) je možné jedině na základě mezioborových vztahů (input-output) jednotlivých výrobních oborů nebo podniků nacházejících se na tomto území, které jsou zachyceny v ukazatelech výrobně technické efektivity (například $\frac{\text{sklizeň}}{\text{osevní plocha}}$). Výsledky tohoto rozmístění výroby nakonec přecházejí do ukazatele $U(Z)_i$, který je opět důležitou základnou pro stanovení ekonomické efektivity dílčích procesů v rámci teritoria. Ukazatele plnění závazných plánových úkolů $U(Z)_i$ na straně jedné a dílčí ukazatele výrobně technické efektivity na straně druhé jsou tedy v procesu propočtu efektivity navzájem provázány, vzájemně se ovlivňují.

Funkční vztahy mezi dílčími ukazateli výrobně technické efektivity

1. Vztahy mezi různými třídami dílčích ukazatelů výrobně technické efektivity $U(\dot{U})$, $U(D)$, $U(V)$ a $U(No \dots)$ vyplývají převážně ze vzorců (2) až (5).

Nezbytnou podmínkou pro průkaznost nejen $U(\dot{U})$, ale i $U(D)$ a $U(V)$ jsou veličiny srovnání [7; 14; 6]. Vztahy mezi $U(\dot{U})$, $U(D)$, $U(V)$ a $U(No \dots)$ vyplývají z možných a nutných srovnání.

Tak například pomocí úrovnových ukazatelů $U(\dot{U})$, ale i pomocí ukazatelů $U(D)$ můžeme a musíme provádět tato srovnání:

a) Srovnání úrovně efektivnosti různých procesů, které probíhají ve stejném období za analogických podmínek efektivnosti a analogických ekonomických a přírodních výrobních podmínek (například mezi-podniková srovnání úrovně).

b) Srovnání úrovně efektivnosti téhož procesu (například podniku) v různých obdobích, například po sobě jdoucích letech (srovnání „v čase“).

c) Srovnání skutečné úrovně efektivnosti s normativními zadáními, normativy resp. optimálními hodnotami.

Srovnání b) vedou k růstovým ukazatelům $U(V)$ a srovnání c) k ukazatelům $U(No\dot{U})$ (viz vzorce (4) a (5)). Pomocí ukazatelů $U(V)$ lze provádět analogická srovnání vývoje efektivnosti.

Srovnání c) jsou mnohem důležitější než ostatní srovnání. Jedině v tomto případě se porovnává skutečná úroveň efektivnosti s úrovněmi efektivnosti, kterých lze za daných podmínek docílit (platí analogicky pro vývoj efektivnosti). Můžeme tedy rovněž říci: Ukazatele $U(No\dot{U})$ a $U(NoV)$ vypovídají na rozdíl od ukazatelů $U(\dot{U})$ a $U(V)$ o stupni využití stávajících podmínek efektivnosti [31; 32; 33].

Použití těchto ukazatelů $U(No\ldots)$ zřejmě závisí na existenci příslušných normativních zadání, při jejichž stanovení v současné době ještě mnohdy narážíme na obtíže. V zájmu účinnosti propočtu efektivnosti se proto musí výzkum výrazněji soustředit na určování těchto normativů [26].

2. Máme-li cílevědomě ovlivňovat zvyšování efektivnosti, je důležité, abychom znali odpověď na tyto otázky: Jak jsou na sobě závislé jednotlivé dílčí úrovněvé ukazatele $U(\dot{U})$ (obr. 1)? Jak se vzájemně ovlivňují tyto ukazatele (například $\frac{HP}{PS}, \frac{HP}{VF}, \frac{HP}{P}, \frac{HP}{VN}$)? V jakém rozsahu se mění (vždy

jiné) ukazatele $U(\dot{U})_{ik}$, například $\frac{\dot{CP}}{PS}, \frac{HP}{VF}, \frac{\dot{CP}}{VF}$ a $\frac{HP}{P}$), změní-li se jeden

z nich, například $\frac{\dot{CP}}{PS}$ o určitou částku? Analogické otázky možno formulovat i pro jiné třídy ukazatelů výrobně technické efektivnosti. Abychom mohli dát na tyto otázky odpověď, je třeba propracovat fungování vztahy mezi dílčími ukazateli příslušné třídy.

Z ukazatelů typu $U(\dot{U})$, $U(D)$, $U(V)$ a $U(No\ldots)$ lze označit zásadní dílčí ukazatele $U(\dot{U})$; ukazatele $U(D)$, $U(V)$ a $U(No\ldots)$ představují specifikaci resp. rozšíření ukazatelů $U(\dot{U})$. Proto se budeme nyní zabývat pouze vztahy mezi $U(\dot{U})_{ik}$.

Tyto vztahy můžeme vyjádřit formou „rovnice efektivnosti“ [7] — obr. 2 a 3.

Z rovnic efektivnosti je zřejmé, že jsou všechny dílčí ukazatele $U(\dot{U})_{ik}$ uvedené na obr. 2 vzájemně spojeny definovatelnými parametry (v přehledu v rámečku), a to:

— tři rozdílné efektivnosti zdrojů — efektivnost pracovních sil, efektivnost výrobních fondů a efektivnost půdního fondu prostřednictvím

7) HP — hrubá produkce
 $\dot{CP}$ — čistá produkce
 PS — pracovní síly

VF — výrobní fondy
 P — půda
 VN — vlastní náklady

fondové vybavenosti práce $\frac{VF}{PS}$, stavu pracovních sil $\frac{PS}{P}$ a stavu výrobních fondů $\frac{VF}{P}$ v relaci k půdnímu fondu;

— efektivnost nákladů se třemi efektivnostmi zdrojů prostřednictvím vztahů $\frac{VN}{PS}$, $\frac{VN}{VF}$ a $\frac{VN}{P}$ (obecně: $\frac{\text{běžné náklady}}{\text{druh zdroje } z}$) nebo jejich reciproké hodnoty.

Efektivnost fondu pracovních sil	$\frac{V_I}{PS} = \left[\frac{VF}{PS} \right] \cdot \frac{V_I}{VF} = \left[\frac{P}{PS} \right] \cdot \frac{V_I}{P}$
Efektivnost výrobních fondů	$\frac{V_I}{VF} = \left[\frac{P}{VF} \right] \cdot \frac{V_I}{P} = \left[\frac{PS}{VF} \right] \cdot \frac{V_I}{PS}$
Efektivnost půdního fondu	$\frac{V_I}{P} = \left[\frac{PS}{P} \right] \cdot \frac{V_I}{PS} = \left[\frac{VF}{P} \right] \cdot \frac{V_I}{VF}$
Efektivnost nákladů	$\frac{V_I}{VN} = \left[\frac{PS}{VN} \right] \cdot \frac{V_I}{PS} = \left[\frac{VF}{VN} \right] \cdot \frac{V_I}{VF} = \left[\frac{P}{VN} \right] \cdot \frac{V_I}{P}$

V_I — výsledková veličina

2. Vztahy mezi různými $U(\dot{U})_{lk}$ se stejnou formou výsledku

Vztahy mezi produktivitami (na bázi konečné, hrubé a čisté produkce), jakož i rentabilita bude vyjádřena vztahy $\frac{NP}{\check{CP}}$, $\frac{NP}{HP}$, $\frac{NP}{KP}$, $\frac{\check{CP}}{HP}$, $\frac{\check{CP}}{KP}$, $\frac{HP}{KP}$ resp. jejich reciprokými hodnotami.

Rentabilita	$\frac{NP}{N_k} = \left[\frac{NP}{\check{CP}} \right] \cdot \frac{\check{CP}}{N_k} = \left[\frac{NP}{HP} \right] \cdot \frac{HP}{N_k} = \left[\frac{NP}{KP} \right] \cdot \frac{KP}{N_k}$
čistý produkt	$\frac{\check{CP}}{N_k} = \left[\frac{\check{CP}}{NP} \right] \cdot \frac{NP}{N_k} = \left[\frac{\check{CP}}{HP} \right] \cdot \frac{HP}{N_k} = \left[\frac{\check{CP}}{KP} \right] \cdot \frac{KP}{N_k}$
hrubý produkt	$\frac{HP}{N_k} = \left[\frac{HP}{\check{CP}} \right] \cdot \frac{\check{CP}}{N_k} = \left[\frac{HP}{NP} \right] \cdot \frac{NP}{N_k} = \left[\frac{HP}{KP} \right] \cdot \frac{KP}{N_k}$
konečný produkt	$\frac{KP}{N_k} = \left[\frac{KP}{HP} \right] \cdot \frac{HP}{N_k} = \left[\frac{KP}{\check{CP}} \right] \cdot \frac{\check{CP}}{N_k} = \left[\frac{KP}{NP} \right] \cdot \frac{NP}{N_k}$

KP — konečná (výsledná) produkce

NP — nadprodukt (produkt pro společnost)

N_k — nákladová veličina

3. Vztahy mezi různými $U(\dot{U})_{lk}$ se stejnou nákladovou veličinou

Na základě těchto vztahů se projeví změna každého jednotlivého dílčího úrovněvého ukazatele na všech ostatních ukazatelech $U(\dot{U})_{ik}$. Rozsah vlivu této změny na všechny ostatní ukazatele $U(\dot{U})_{ik}$ jednoznačně určují konkrétní hodnoty formulovaných parametrů. Tyto parametry však představují zřejmě ovlivnitelné podmínky výroby (například fondová vybavenost práce, rozsah pracovních sil a výrobních fondů na jednotku půdy, vlastní náklady na jednotku zdrojů, zisk jako jevová forma nadproduktu na jednotku hrubého produktu). Konkrétní vyhraněnost poměrně snadno definovatelných podmínek reprodukce tedy určuje kvantitativní vyhraněnost vztahů mezi dílčími úrovněvými ukazateli $U(\dot{U})_{ik}$: Několik reprodukčních procesů s rozdílnou vyhraněností těchto podmínek „má“ kvantitativně rozdílně vyhraněné vztahy mezi $U(\dot{U})_{ik}$.

Na výše formulovanou otázku tedy můžeme odpovědět takto: Rozsahy změn $U(\dot{U})_{ik}$ můžeme stanovit na základě „rovnice efektivnosti“; jsou závislé výlučně na konkrétní vyhraněnosti příslušných podmínek reprodukce v dané sféře odpovědnosti (podniku, provozu, investicích).

Analogické zjištění můžeme formulovat i pro vztahy mezi $U(D)_{ik}$, $U(V)_{ik}$ a $U(No \dots)_{ik}$.

Hierarchie dílčích ukazatelů výrobně technické efektivnosti

Otázku hierarchií dílčích ukazatelů výrobně technické efektivnosti můžeme zodpovědět jedině na základě podrobných znalostí významu jednotlivých výsledkových forem a nákladových veličin v rámci posuzování efektivnosti. Na obr. 1 jsme rozlišovali pro stanovení ukazatelů $U(\dot{U})$, $U(D)$, $U(V)$ a $U(No \dots)$ čtyři výsledkové formy (konečný, hrubý, čistý produkt a nadprodukt) a čtyři nákladové veličiny (fond pracovních sil, výrobní fondy, půdní fond a vlastní náklady).

1. Z ukazatelů sloužících k zachycení objemu výroby jednotlivých dílčích procesů, například podniků (zbožní produkt, hrubý obrát, hrubý produkt) je pro posouzení efektivnosti nejvhodnější hrubý produkt [14], protože:

— na rozdíl od hrubého obrátu nereaguje na stupeň vnitropodnikové dělby práce,

— na rozdíl od zbožního produktu zahrnuje i změnu zásob.

K posouzení efektivnosti v těch sférách odpovědnosti, k nimž patří podniky na různých na sebe navazujících výrobních stupních (např. v zemědělsko-průmyslovém komplexu), je naproti tomu třeba dát přednost konečnému produktu před hrubým produktem. Jedině konečný produkt totiž „obsahuje“ výlučně výkon této sféry projevující se v zásobování. Suma hrubých produktů této sféry naproti tomu zahrnuje i dodávky materiálu mezi podniky.

2. Pro použití čistého produktu jako odlišené výsledkové formy v rámci propočtů efektivnosti hovoří tyto skutečnosti:

a) V socialismu se projevuje sociálně ekonomický efekt výroby nejen v nadproduktu resp. jeho hodnotové formě, tj. čistém důchodu, ale v celé nově vytvořené části hrubého produktu, tedy v čistém produktu (resp. hrubém důchodu jako jeho hodnotové formě).

b) Při neměnicím se hrubém produktu se dá čistý produkt zvýšit snížením výrobní spotřeby. Čistý produkt tak stimuluje výrazněji než hrubý

produkt nebo zboží produkt využívání základních výrobních fondů a hospodárnost při využívání hmotných oběžných prostředků, tj. snižování běžných nákladů zpředmětněné práce.

c) Na rozdíl od zbožího nebo hrubého produktu nemohou podniky zvyšovat čistý produkt bezprostředně rozšiřováním objemu předchozích výkonů například formálním rozšiřováním kooperace. Čistý produkt totiž nereaguje jako zbožího nebo hrubý produkt bezprostředně na rozsah předchozích výkonů jiných podniků, tedy na stupeň mezipodnikové dělby práce, protože je z něho eliminována veškerá výrobní spotřeba.

d) Vzhledem ke skutečnostem a), b) a c) zachycuje tedy při výrobě odpovídající potřebám čistý produkt v politicko-ekonomickém smyslu skutečný sociálně ekonomický výkon příslušného podniku, opírající se o vlastní práci podnikových kolektivů lépe než zbožího nebo hrubý produkt.

e) V národohospodářském odvětví nedochází k duplicitě výpočtů. Suma čistého produktu vytvořeného ve všech podnicích odvětví dává — s přihlédnutím k cenové problematice — národní důchod vyprodukovaný tímto odvětvím. Použití čistého produktu jako výsledkové formy podnikových reprodukčních procesů, opatření vedeckotechnického pokroku a investičních záměrů zajišťuje v propočtech efektivnosti lepší vazbu jednotlivých úrovní řízení.

Podobné přednosti jako čistý produkt mají i vlastní výkony.

3. Ve srovnání s hrubým a zbožího produktem mají čistý produkt a vlastní výkony tu nevýhodu, že nezachycují celé vyprodukované množství užitných hodnot a tedy ani celkový výkon příslušné oblasti resp. dílčího procesu, pokud jde o plnění specifických úkolů zemědělství (zajištění zdravé výživy obyvatelstva dodáváním vysoce hodnotných potravin a zásobování průmyslu zemědělskými surovinami). Ve vztahu k celé soustavě ukazatelů nejde o žádný skutečně závažný nedostatek, protože vyrobené zbožího produkty jsou již zachyceny v ukazatelech $U(Z)$ — vzorec (1). Vzhledem k této skutečnosti a ke zmíněným přednostem čistého produktu je zřejmé, že má tato veličina jako čítec ukazatelů $U(\dot{U})$ větší význam než hrubý produkt.

4. Se zřetelem k ukazatelům $U(Z)$ má ze všech uvedených výsledkových forem při posuzování efektivnosti dílčích procesů největší význam nadprodukt⁸⁾ a s ním i zisk, a to zejména z těchto důvodů:

⁸⁾ V této souvislosti nutno bezpodmínečně zdůraznit:

— Zisk je hodnotová kategorie, v níž není zachycen přínos příslušného dílčího procesu k zabezpečení potřebné užité hodnotové struktury úhrnného produktu národohospodářského odvětví. Nejde tedy o jakoukoli maximalizaci zisku, ale o jeho maximalizaci při zajištění této užité hodnotové struktury — současným použitím ukazatelů $U(Z)_i$.

— Hodnota a zbožího výroba vůbec a tím i maximalizace zisku slouží ke zhospodárnění výroby užitných hodnot, jediné jejichž prostřednictvím lze realizovat cíl socialistické výroby. Souvislost mezi maximalizací zisku dílčích procesů a realizací socialistických cílů se zabezpečuje především státním plánováním a) úkolů k zajištění potřebné užité hodnotové struktury úhrnného společenského produktu — ve spojení se správným rozmístěním výroby, b) podminek pro tvorbu zisku v podnicích (včetně cenové tvorby).

— Zisk může plnit svoji funkci jako syntetická míra výsledků pro národohospodářskou efektivnost jediné v té míře, v jaké odpovídají ceny výrobků a výrobních prostředků společensky nutným nákladům, které jsou spoluurčovány užitnou hodnotou ve vztahu ke společenskému potenciálu [16, str. 649], jak „ceny respektují podmičky poptávky a kvalitu zboží...“ [17, s. 48], resp. v jaké míře ceny „zahrnují dva společenské signály, které vycházejí jak ze společenské, tak z užité hodnoty“ [18, s. 318].

a) Požadavky na akumulaci narůstající v procesu intenzifikace a vysoké požadavky na společenskou výrobu vznikající v průběhu výstavby rozvinuté socialistické společnosti vyžadují zejména i v zemědělství rychlý vývoj nadproduktu.

b) Fondově úsporný typ reprodukce, o jehož realizaci musíme usilovat, vyžaduje dodržování následujících minimálních požadavků na tempo vývoje důležitých ukazatelů (ekonomický normál nebo model pořadí [15; 7]):

$$\underbrace{NP' > \dot{C}P' > HP'}_{\text{výsledky}} > \underbrace{VN' > VF' > PS'}_{\text{náklady}} \quad (6)$$

znaménko ' označuje relativní změnu příslušné veličiny ve sledovaném období proti hodnotě ve výchozím období

Tento model pořadí představuje souhrnné vyjádření zejména těchto zákonitostí fondově úsporného typu intenzivní rozšířené reprodukce:

$$\frac{\text{výsledek}_{(1)}}{\text{výsledek}_{(0)}} > \frac{\text{náklady}_{(1)}}{\text{náklady}_{(0)}} \quad (7)$$

$$\frac{NP_1}{NP_0} > \frac{HP_1}{HP_0}; \quad \frac{VN_1}{VN_0} > \frac{VF_1}{VF_0}; \quad \frac{VF_1}{VF_0} > \frac{PS_1}{PS_0} \quad (8)$$

index 1 označuje sledované období, index 0 výchozí období (výchozí rok)

Podle toho musí z výsledkových forem narůstat nejrychleji nadprodukt a s ním zisk. Nutno mu věnovat největší pozornost.

c) Zisk podchycuje víc faktorů vlivu výrobně technické efektivity než všechny ostatní zmíněné formy výsledků (nejen objem výroby, kvalitu výrobků a výrobní spotřebu, jako je tomu u čistého produktu, ale i placenou část běžných nákladů živé práce ovlivňující náklady). V podmínkách socialistické výroby je proto zisk při stanovení výrobně technické efektivity na daném výrobním stupni a tedy v podnicích a jiných dílčích procesech (výroba konkrétních výrobků, opatření vědeckotechnického pokroku a investiční opatření) nutnou syntetickou mírou výsledků. Při splnění závazných plánových úkolů a tím požadavků zákona proporcionality a optimálního rozmístění výroby se docílí maximální národohospodářské efektivity dílčích procesů národohospodářského odvětví maximalizací jejich zisku (resp. jejich čistého zisku při respektování faktoru času ekonomického rozvoje).

— Zisk je jako součást čistého důchodu součástí hodnotové formy nadproduktu, který — stejně jako čistý produkt — představuje určitý objem užitečných hodnot. Zmíněná cenová problematika platí nejen pro zisk, ale v poněkud méně výrazné formě i pro jiné formy výsledků. Marx [16] říká: „Společenská spotřeba, tj. užitná hodnota ve společenském měřítku tu určuje, jaký díl celkové společenské pracovní doby připadá na různé zvláštní výrobní sféry (pozn. překl.).

o) Běžné náklady zahrnují za určité vymezené období spotřebovanou zpřemětněnou práci a veškerou vynaloženou, přidanou živou práci (stručné označení: spotřebovaná společenská práce); naproti tomu jednorázové náklady zahrnují v určitém časovém momentu vynaloženou, v reprodukčním procesu fungující zpřemětněnou práci ve formě výrobních a oběžných fondů, a použitelnou živou práci ve formě potenciální pracovní kapacity, která je dána fondem pracovních sil (stručné označení: použitá společenská práce). Peněžním vyjádřením běžných nákladů jsou vlastní náklady, ovšem se systematickou chybou: běžné náklady obsahují veškerou dodanou živou práci, zatímco vlastní náklady jen její zaplacenou část.

5. Dnes se všeobecně uznává, že je třeba zachycovat a používat v počtu efektivnosti kromě běžných nákladů bN_k (například ve formě vlastních nákladů) i jednorázové náklady živé a zpředmětněné práce jN_k , a to jako separátní nákladové veličiny.⁹⁾ Pak ovšem okamžitě vzniká další otázka: Jaké je v rámci hierarchie ukazatelů postavení úrovnových ukazatelů $\frac{V_1}{jN_k}$, např. $\frac{\dot{C}P}{PS}$ resp. $\frac{NP}{VF}$ vůči příslušným ukazatelům $\frac{V_1}{bN_k}$, například $\frac{\dot{C}P}{VN}$ nebo $\frac{NP}{VN}$? Analogické otázky vznikají ve vztahu k $U(D)$, $U(V)$ a $U(N_o \dots)$.

Odpověď na tuto otázku je tak závažná proto, že společenská práce vynaložená v reprodukčním procesu (náklady výrobních a materiálových oběžných fondů a potenciální pracovní kapacity) na straně jedné a společenská práce (výrobní spotřeba a vynaložená živá práce) spotřebovávaná na straně druhé mohou vykazovat v jednom a téže dílčím procesu rozdílnou dynamiku, mohou se vyvíjet protichůdně. Tak například může existovat při stoupající (klesající) fondové náročnosti klesající (stoupající) výrobní spotřeba na jednotku výroby. Varianta s nejnižšími běžnými náklady tedy nemusí být nezbytně variantou s nejnižšími jednorázovými náklady. Ve vývoji běžných nákladů se tedy nemusí projevovat ani základní směr vývoje jednorázových nákladů.

Obecně musí mít ukazatele obsahující ve jmenovateli jN_k přednost před ukazateli, které mají ve jmenovateli bN_k , a to z těchto důvodů:

a) Již v okamžiku tvorby fondů pro určitou výrobu vznikají společností náklady ve výši zálohovaných fondů, to znamená, že jí nevznikají tyto náklady teprve v době, kdy jsou tyto fondy spotřebovávány ve výši výrobní spotřeby. Tvorba výrobních a materiálových oběžných fondů totiž předpokládá vázání společenské práce v podnikových reprodukčních procesech, které zprvu znamená zmenšení potenciálně disponibilního materiálního bohatství, které by se dalo použít k bezprostřednímu uspokojení potřeb v oblasti spotřeby. Toto konstatování možno analogicky formulovat pro rozšiřování potenciální pracovní kapacity (akumulace znalostí, schopností a dovedností ve fondu pracovních sil prostřednictvím běžných nákladů na odborné vzdělání a kvalifikaci¹⁰⁾.

Čím méně jsou tyto fondy vázány na produkci daného množství užitých hodnot v reprodukčním procesu, tím víc nahromaděné práce můžeme ve formě těchto fondů (včetně pracovního potenciálu) použít k rozšiřování objemu výroby resp. zahajování nových výrob, tedy k dosahování vyššího stupně uspokojování potřeb.

b) Ukazatele $\frac{V_1}{jN_k}$ zachycují na rozdíl od ukazatelů $\frac{V_1}{bN_k}$ i případné rozdíly dílčích procesů, například investic, při docilování časových úspor ve výrobě a oběhu. Uvedeme příklad (tab. I).

Při stejném výsledku V_1 lze hodnotit obě investice A a B podle běžných nákladů (bN), ročních vlastních nákladů, shodně. Teprve ukazatel V_1/bN_k postihuje skutečnost, že vzhledem k větší rychlosti obrátok fondů,

¹⁰⁾ Fond pracovních sil představuje nejen jakékoli materiální zdroje společnosti; ztělesňuje rovněž i jednorázové náklady na výrobu. Znalosti, schopnosti a dovednosti akumulované v tomto fondu, a tím běžné náklady na odbornou výchovu a kvalifikaci působí jako růstový faktor jedině prostřednictvím pracovních sil nasazených v pozdějších obdobích, to znamená, že ve společenském reprodukčním procesu působí jako záloha fondů [19].

Druh nákladů	A			B		
	jN	počet obrátek	bN	jN	počet obrátek	bN
Základní výrobní prostředky	1 200	1/4	300	900	1/3	300
Oběžné výrobní prostředky	400	1	400	200	2	400
Peněžní prostředky na úhradu mezd a výkonů jiných oborů	100	3	300	50	6	300
jN a bN celkem	1 700		1 000	1 150		1 000

větší úspoře času potřebného k výrobě a cirkulaci je třeba dát přednost investicím B.

c) Zvyšování efektivity použitelné živé práce ve formě potenciální pracovní kapacity, která je dána fondem pracovních sil, lze docílit nejen maximalizací efektivity skutečně vynaložené pracovní síly, ale i lepším využíváním fondu pracovní doby. Tento faktor zvyšování národohospodářské efektivity se sice dá zřejmě zachytit v ukazatelích V_1/jN_k , nikoli však v ukazatelích V_1/bN_k .

d) Z modelu pořadí (6) dále vyplývá, že u fondově úsporného typu intenzivní rozšířené reprodukce, o který usilujeme [26], musí narůstat výrobní fondy a fond pracovních sil pomaleji než vlastní náklady, to znamená, že je vklad fondů vystaven většímu minimalizačnímu tlaku (viz rovněž dílčí modely pořadí (8)).

6) Z bodů 1 až 5 vyplývají následující hierarchie (ve smyslu pořadí podle významnosti příslušných ukazatelů):

a) parciální hierarchie dílčích efektivity různých forem nákladů

$$\text{efektivnost jednorázových nákladů } \frac{V_1}{jN_k} > \text{efektivnost běžných nákladů } \frac{V_1}{bN_k} \quad (9)$$

b) parciální hierarchie dílčích ukazatelů $\frac{V_1}{jN_k}$

$$\frac{NP}{jN_k} > \frac{\dot{C}P}{jN_k} > \frac{HP}{jN_k} \text{ resp. } \frac{KP}{jN_k} \quad (10)$$

c) parciální hierarchie dílčích ukazatelů $\frac{V_1}{bN_k}$

$$\frac{NP}{bN_k} > \frac{\dot{C}P}{bN_k} > \frac{HP}{bN_k} \text{ resp. } \frac{KP}{bN_k} \quad (11)$$

d) „globální“ hierarchie¹¹⁾

(zdroje¹²⁾ — rentabilita > zdroje — produktivita) >

> (náklady¹³⁾ — rentabilita > náklady — produktivita) (12)

$Y > X$ znamená, že ukazatel Y má větší významnost než ukazatel X .

Mezi $\frac{HP}{jN_k}$ a $\frac{KP}{jN_k}$, jakož i mezi $\frac{HP}{bN_k}$ a $\frac{KP}{bN_k}$ nelze formulovat žádné obecně platné pořadí, protože toto pořadí závisí na daném objektu.

Pro sféry odpovědnosti, které zahrnují podniky na různých na sebe navazujících výrobních stupních, platí

$$\frac{KP}{jN_k} > \frac{HP}{jN_k} \text{ a } \frac{KP}{bN_k} > \frac{HP}{bN_k} \quad (13)$$

Jinak platí $KP = HP$ a otázka pořadí odpadá (viz bod 1).

7. Tato sestava hierarchií nezahrnuje pořadí mezi dílčími efektivnostmi vkladu různých zdrojů (především efektivností pracovních sil, výrobních fondů a půdního fondu). Domníváme se, že nelze formulovat obecně platnou hierarchii efektivnosti různých zdrojů (viz obr. 1) a že pro každý zdroj platí hierarchie a) a b). Pro tento názor hovoří především následující skutečnosti:

a) Užité hodnoty vznikají ve výrobním procesu pouze na základě součinnosti všech prvků reprodukce.

b) Bez pracovních předmětů a pracovních prostředků nemůže živá práce jako jediný tvůrčí faktor reprodukčního procesu působit.

c) Práce zpředmětněná ve výrobních prostředcích je živá práce zhmotněná v předchozích cyklech [20].

d) Spolu s prací je důležitým zdrojem materiálního bohatství příroda (například půdní fond).

Hierarchie efektivnosti různých zdrojů by se dala formulovat jedině v závislosti na stupni nedostatkovosti zdrojů. Zdroj, jehož by byl v relaci k potřebám největší nedostatek, by pak určoval efektivnost zdrojů, která by musela být v hierarchii na prvním místě.

8. Vzhledem k bodu 7 nutno v zemědělství rozlišovat tři komplexy efektivnosti zdrojů (obr. 4).

Z tohoto přehledu vyplývá:

Fondová rentabilita = f (fondová produktivita, parametr)

9. Hierarchie vyjádřené v rovnicích (9) až (13) jsou hierarchie různých úrovnových ukazatelů $U(\dot{U})$, tedy různých ukazatelů téže třídy. Analogické hierarchie lze odvodit pro jiné třídy ukazatelů výrobně technické efektivnosti, tedy pro $U(D)$, $U(V)$ a $U(N\ldots)$. Jaké hierarchie však existují mezi odpovídajícími si ukazateli různých tříd?

Na základě srovnání uvedených ve statí o funkčních vztazích a jejich

¹¹⁾ Tuto „globální“ hierarchii lze chápat jako soubor dílčích hierarchií uvedených sub a) až c).

¹²⁾ Zdroj jako souhrnný pojem pro všechny fondy (především fond pracovních sil, výrobní a přírodní fondy).

¹³⁾ Náklady jako peněžní vyjádření běžných nákladů.

významu vznikají následující hierarchie, které překrývají hierarchie znázorněné ve vztazích (9) až (13):

$$U(No\dot{U}) > U(V\dot{U}) > U(\dot{U}) \quad (14)$$

$$U(NoD) > U(V_D) > U(D) \quad (15)$$

kde: $U(V\dot{U})$ — růstové ukazatele (celkové) efektivity
 $U(V_D)$ — růstové ukazatele diferenční efektivity

Mezi úrovněnými ukazateli $U(\dot{U})$ a ukazateli $U(D)$ jako ukazateli diferenční (přirůstkové) efektivity nelze formulovat žádné pořadí, protože se ukazatele obou těchto tříd aplikují na rozdílné objekty, resp. rozdílné procesy; $U(\dot{U})$ na celý reprodukční proces dané sféry odpovědnosti (například podniku) a ukazatele $U(D)$ na jednotlivá opatření (například opatření vědeckotechnického pokroku a investiční opatření) v reprodukčním procesu.

5. ČLENĚNÍ DÍLČÍCH UKAZATELŮ NA FAKTORY VLIVU

Zvyšování výrobně technické efektivity vždy vyžaduje odpovídající aktivní změnu vyhraněnosti jejich faktorů vlivu.

Dílčí ukazatele $U(\dot{U})$, $U(D)$, $U(V)$ a $U(No\ldots)$, které podchycují různé aspekty této efektivity, neumožňují v četných případech (zejména při aplikaci na komplexní objekty jako například reprodukční procesy víceodvětvových podniků):

- ani dostatečně přesnou lokalizaci rezerv efektivity,
- ani bezpečné určení způsobů jejich využití.

Formulování a prosazování vhodných opatření ke zvyšování efektivity proto předpokládá přesnou znalost příslušných faktorů vlivu a jejich konkrétní vyhraněnosti. To znamená, že předpokladem pro přesnou lokalizaci rezerv efektivity a objevení správných cest k jejich využití je průzkum celého souboru těchto faktorů (často hovoříme o faktorové analýze).

Efektivnost

	fondů pracovních sil	výrobních fondů	přírodních fondů (půdy)
Rentabilita			
Produktivita			
Efektivnost nákladů			

□ □ parametry, v nichž jsou zachyceny podmínky reprodukce

4. Hierarchie a funkční vztahy mezi ukazateli příslušné efektivity zdrojů

Z těchto skutečností vyplývá:

— soustava ukazatelů ekonomické efektivity je teprve tehdy dostatečně aktivním nástrojem zvyšování efektivity, je-li doplněna soustavou faktorů vlivu (obr. 1), která zajišťuje poměrnou úplnost a umožňuje podchycení všech vlivů působících na ekonomickou efektivity;

— potřebujeme metody, podle nichž bychom mohli dělit dílčí ukazatele na jejich faktory vlivu.

K rozpracování těchto faktorů vlivu byly zatím vyvinuty dva různé postupy¹⁴⁾:

— postup I s přímým (bezprostředním) členěním dílčích ukazatelů $U(\dot{U})_{ik}$, tedy kvocientů, a s výlučně multiplikativním propojením příslušných faktorů vlivu [7];

— postup II se zprostředkovaným členěním dílčích ukazatelů $U(\dot{U})_{ik}$ tj. přes členění jejich výsledkových veličin na straně jedné a jejich nákladových veličin na straně druhé [14].

K postupu I: Ukazatel $U(\dot{U})_{ik}$, jehož analýzu máme provést, se v několika krocích rozloží na různé faktory vlivu a podílové veličiny nebo substituční koeficienty, přičemž sena každém kroku členěná veličina rozkládá na dva faktory [7].

Příklad členění nákladové veličiny (ve dvou krocích) je uveden na obr. 5

$$\frac{HP}{VF} = \boxed{\frac{HP}{ZF}} \cdot \left[\frac{ZF}{VF} \right] \quad (1. \text{ krok}) \quad (16)$$

$$\frac{HP}{ZF} = \boxed{\frac{HP}{SF}} \cdot \left[\frac{SF}{ZF} \right] \quad (2. \text{ krok})$$

$$\frac{HP}{VF} = \boxed{\frac{HP}{SF}} \cdot \left[\frac{SF}{ZF} \right] \cdot \left[\frac{ZF}{VF} \right] \quad (17)$$

kde : ZF - základní fondy

SF - strojní fondy

$\boxed{}$ - příslušná veličina vlivu

$\left[\right]$ - příslušný podílový koeficient

5. Příklady členění nákladové veličiny ve dvou krocích

K postupu II: Pro členění dílčích ukazatelů $U(\dot{U})_{ik}$ podniků prostřednictvím členění jejich výsledkových a nákladových veličin v souladu s řetězy příčin a následků, jaké existují ve skutečnosti, můžeme na základě [14] stanovit sled kroků, jak je zachycen na obr. 6.

¹⁴⁾ Oba postupy zde demonstrujeme pouze pro úrovněvé ukazatele $U(\dot{U})$. Na základě vztahů mezi dílčími ukazateli výrobně technické efektivity se dají příslušně modifikovat pro dílčí ukazatele $U(D)$, $U(V)$ a $U(N)$...).

$U(\dot{U})_{lk}$ podniku

1. krok : členění $U(\dot{U})_{lk}$ na absolutní výsledkové veličiny V_l a nákladové veličiny N_k
2. krok : členění V_l a N_k podle hlavních výrobků resp. výrobních odvětví $i = l(l)m$ na V_{li} a N_{ki}
3. krok : fakultativní stanovení vztah V_{li} a N_{ki} k jednotce výrobkově určených hlavního výrobního prostředku H_i i - tého procesu

$$U(\dot{U})_{lki} = \frac{V_{li}}{N_{ki}} \quad \frac{V_{li}}{H_i} \quad \text{a} \quad \frac{N_{ki}}{H_i}$$
4. krok : členění $\frac{V_{li}}{H_i}$ a $\frac{N_{ki}}{H_i}$ na důležité faktory vlivu

6. Sled kroků pro členění $U(\dot{U})_{lk}$ podniků na jejich faktory vlivu

Při členění dílčích ukazatelů $U(V)$ a $U(No \dots)$ postupujeme obdobně.

Tento sled kroků je charakterizován těmito znaky:

a) Analýza podnikových dílčích ukazatelů se provádí podle výrobků. Postupuje se tak proto, že v jednotlivých výrobních odvětvích podniku $i = l(l)m$ mohou být velmi rozdílné podmínky reprodukce a odpovídající dílčí ukazatele $U(\dot{U})_{lki}$.

b) Ve výrobních odvětvích se V_{li} a N_{ki} uvádí do vztahu k jednotce příslušného hlavního výrobního prostředku H_i , v rostlinné výrobě k jednotce užité plochy, v živočišné výrobě k jednotce stáda. Tento vztah potřebujeme k tomu, abychom mohli lépe posoudit výsledky V_{li} a náklady N_{ki} .

Druh konkrétních faktorů vlivu určitého dílčího ukazatele $U(\dot{U})_{lk}$ závisí na druhu jeho výsledkové veličiny V_l a nákladové veličiny N_k . Pro dílčí ukazatele $U(\dot{U})_{lk}$ podle obr. 1 bychom tedy měli rozlišovat:

- čtyři množiny faktorů vlivu pro čtyři nákladové veličiny;
- čtyři množiny faktorů vlivu pro čtyři výsledkové veličiny, přičemž existují podmnožiny, které představují průměry několika těchto množin faktorů vlivu.

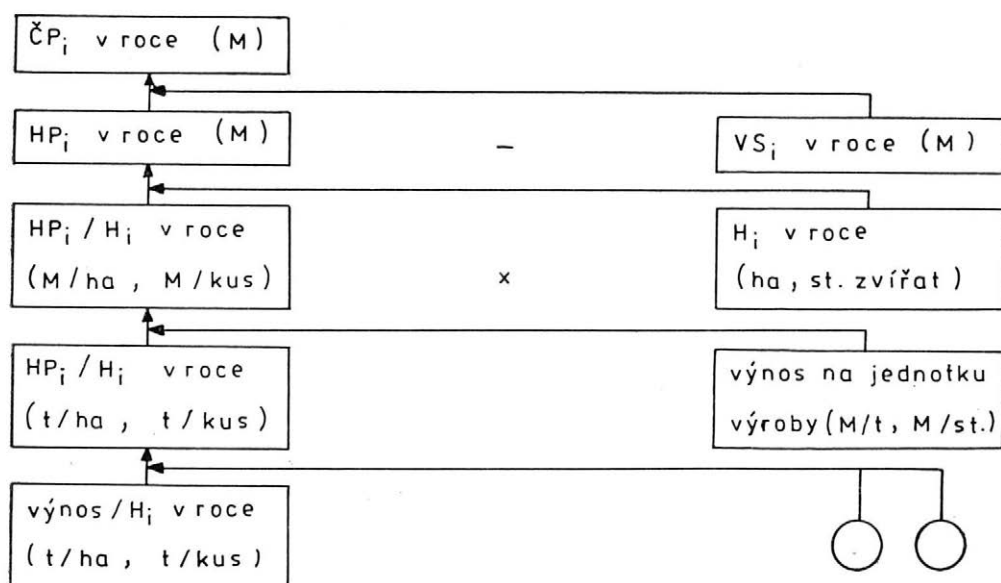
Na obr. 7 uvádíme příklad, jak by se dal členit čistý produkt. Soubor takovýchto schémat členění tvoří soustavu faktorů vlivu ekonomické efektivnosti (obr. 1).

Na základě souboru těchto schémat členění můžeme vyvinout program pro analýzu dílčích ukazatelů $U(\dot{U})$, $U(D)$ a $U(V)$, z něhož je zřejmé, které faktory vlivu přímo ovlivňují které dílčí ukazatele (tab. II).

II. Program pro analýzu dílčích ukazatelů $U(\dot{U})$

Faktory vlivu	Dílčí ukazatele $U(\dot{U})$								
	$\frac{NP}{PS}$	$\frac{\dot{CP}}{PS}$	$\frac{HP}{PS}$	$\frac{NP}{VF}$	$\frac{\dot{CP}}{VF}$	$\frac{HP}{VF}$	$\frac{NP}{P}$	$\frac{\dot{CP}}{P}$	$\frac{HP}{P}$
Výnos/ H_i	×	×	×	×	×	×	×	×	×
PS/H_i	×	×	×	×					
PSH/PS v roce	×	×	×						
Hrubá hodnota zákl. prostředků	×	×		×	×	×	×	×	
Využití strojů	×	×		×	×	×	×	×	
.									
.									
.									

Postup II zahrnuje všechny principy postupu I, ovšem ve vztahu k oddělenému členění výsledkových veličin na straně jedné a nákladových veličin na straně druhé, tedy ne v přímém vztahu k dílčím ukazatelům $U(\dot{U})_{ik}$. Ve většině případů slibuje druhý postup lepší výsledky.

VS_i — výrobní spotřeba v i -tém výrobním odvětví

H_i — objem vkladu hlavního výrobního prostředku v i -tém odvětví

○ — další, blíže neoznačené faktory vlivu

7. Faktory vlivu čistého produktu ($\dot{CP}$) ve výrobním odvětví i

6. K ZÁKLADNÍ KONSTRUKCI SOUSTAVY UKAZATELŮ EKONOMICKÉ EFEKTIVNOSTI

Na základě toho, co jsme si zde objasnili, můžeme říci k základní konstrukci soustavy ukazatelů ekonomické efektivity toto:

1. Tato soustava ukazatelů rozhodně nepředstavuje pouze „matici“ úrovnových ukazatelů výrobně technické efektivity [7, 14], ale jde o soustavu skládající se ze čtyř rozdílných dílčích soustav:

— ze soustavy dílčích (parciálních) ukazatelů plnění závazných plánových úkolů,

— ze soustavy dílčích ukazatelů výrobně technické efektivity,

— ze soustavy faktorů vlivu, včetně ukazatelů lokální efektivity,

— ze soustavy syntetických ukazatelů efektivity.

2. Soustava ukazatelů výrobně technické efektivity rovněž není pouze „maticí“ úrovnových ukazatelů, ale je to „kvádr“ (obr. 1) skládající se z vrstev:

— s horizontálně položenými vrstvami (maticemi) ukazatelů dílčích efektivity různých nákladových druhů jednorázových a běžných nákladů a vkladů přírodních zdrojů;

— s vertikálně za sebou postavenými vrstvami (maticemi) různých tříd ukazatelů efektivity — úroveň (celková) efektivity, diferenční (přírůstková) efektivity, vývoj efektivity, plnění normativů efektivity;

— s vertikálně vedle sebe postavenými vrstvami (matic) ukazatelů rentability a různých druhů produktivity (různé formy výsledků).

3. Mezi různými dílčími soustavami existují definovatelné vztahy. Mezi dílčími ukazateli výrobně technické efektivity existují určité funkční a obecně platné vztahy hierarchie.

Sestavy resp. soustavy ukazatelů [25; 26; 27; 28; 29; 30; 31; 32; 33], které byly až dosud v NDR pro zemědělství navrženy, jsou z aspektu těchto zjištění neúplné a tedy všechny více či méně jednostranné.

Literatura

1. Beiträge zum internationalen Seminar über Planung und Messung der Effektivität der gesellschaftlichen Produktion (Přspěvky pro mezinárodní seminář k otázkám plánování a měření efektivity společenské výroby). Mariánské Lázně 1974. Referát A. Braunové, R. Müllera a S. Schmidta, In: Wirtschaftswissenschaft č. 12/1974, s. 1842 a další (Sborník materiálů vydal VÚPŘ).
2. Beiträge der Arbeitskonferenz zu theoretischen und methodologischen Problemen der Effektivität der sozialistischen gesellschaftlichen Produktion (Přspěvky pro pracovní konferenci k teoretickým a metodologickým problémům efektivity socialistické společenské výroby). Moskva 1974. Referát W. D. Hartmanna. In: Wirtschaftswissenschaft č. 5/1975 s. 757 a další.
3. Autorenkollektiv: Effektivität in der sozialistischen Volkswirtschaft (Kolektiv autorů: Efektivnost v socialistickém národním hospodářství). Vyd. Die Wirtschaft, Berlin 1975.
4. BRAUNOVÁ, A. — MAIER, S. — MEHNERT, M. — RICHTER, G.: Produktivität, Effektivität, Kontinuität (Produktivita, efektivnost, kontinuita). Dietz Verlag, Berlin 1974.
5. KRAVČENKO, R.: Methodologische Grundlagen für den Aufbau eines Klassifikationssystems der Kennziffern der landwirtschaftlichen Produktion (Metodologické základy pro vypracování klasifikačního systému ukazatelů zemědělské výroby). Internationale Zeitschrift der Landwirtschaft č. 6/1979, s. 527 a další.

6. BRAUNOVÁ, A.: Arbeitsproduktivität und Effektivität (Produktivita práce a efektivnost). Akademie-Verlag, Berlin 1976.
7. EBERLEIN, H.—MÜLLER, V.: Grundprobleme der Theorie betriebswirtschaftlicher Effektivität, ihrer Messung und Beeinflussung (Zásadní problémy teorie podnikohospodářské efektivnosti, jejího měření a ovlivňování). Disertace A, Vysoká škola ekonomická Bruno Leuschnera, Berlin 1976.
8. KVAŠA, J.: Měření efektivnosti společenské výroby. In: Voprosy ekonomiki č. 5/1974, s. 123 a další.
9. TOMS, M.: Theoretické otázky pojmu efektivnosti v socialistické ekonomii (Theoretische Fragen des Begriffs Effektivität in der sozialistischen Ökonomie). In: Wirtschaftswissenschaft č. 8/1977, s. 1143.
10. FIEDLER, G.—KÖNIG, R.—KURAKOV, L. R.: Die Effektivität der gesellschaftlichen Produktion und das „Knappheitsproblem“ der bürgerlichen Wirtschaftstheorie (Efektivnost společenské výroby a „problém skouposti“ buržoazní ekonomické teorie). In: Wirtschaftswissenschaft č. 2/1978, s. 169 a další.
11. MARX, K.: Rukopisy „Grundrisse“ I. Svoboda, Praha 1971, s. 130.
12. Autorenkollektiv: Theoretische und praktische Probleme der Steigerung der Arbeitsproduktivität bei der Gestaltung der entwickelten sozialistischen Gesellschaft in der DDR (Thesen) (Kolektiv autorů: Teoretické a praktické problémy zvyšování produktivity práce při formování rozvinuté socialistické společnosti v NDR — Teze). In: Wirtschaftswissenschaft č. 4/1975, s. 481 a další.
13. Autorenkollektiv: Hauptwege zur Steigerung der Arbeitsproduktivität für die weitere Erhöhung des materiellen und kulturellen Lebensniveaus des Volkes (Kolektiv autorů: Hlavní cesty ke zvyšování produktivity práce v zájmu dalšího růstu hmotné a kulturní úrovně lidu). In: Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften der DDR, ročník 1978, č. W 8, Akademie-Verlag, Berlin 1979.
14. HELLER, G.: Methoden zur Beurteilung der Effektivität der Tierproduktion (Metody hodnocení efektivnosti živočišné výroby). Dizertace B, Univerzita K. Marxe v Lipsku, Lipsko 1979.
15. HAUSTEIN, H.-D.: Die Messung und Analyse der komplexen Intensivierung und die Aufgaben der Leitung (Měření a analýza komplexní intenzifikace a úkoly řízení). Wissenschaftliche Zeitschrift der Hochschule für Ökonomie „Bruno Leuschner“, Berlin č. 1/1977, s. 3 a další.
16. MARX, K.: Kapitál III-2. SNPL, Praha 1956, s. 183.
17. NOVOŽILOV, V. V.: Messung von Aufwand und Ergebnis (Měření nákladů a výsledku). Verlag Die Wirtschaft, Berlin 1970.
18. NĚMČINOV, V. S.: Společenská hodnota a plán. Praha 1972.
19. KINDLER, R.: Arbeitskräftefonds und fondsbezogener Preistyp (Fond pracovních sil a typ ceny stanovené podle fondů). In: Wirtschaftswissenschaft č. 1/1972, s. 44 a další.
20. TOLKAČOV, A. S.: Theoretische Grundlagen und Methoden der Produktionseffektivitätsbestimmung im Plan. In: Autorenkollektiv: Effektivität der sozialistischen Volkswirtschaft (Teoretické základy a metody stanovení efektivnosti výroby v plánu. In: Kolektiv autorů: Efektivnost socialistického národního hospodářství). Verlag Die Wirtschaft, Berlin 1975.
21. HOSS, P.—OELSCHLÄGEL, W.—WODRAS, B.: Zur Vervollkommen der Leistungsbewertung der Betriebe und Kombinate (Ke zdokonalení hodnocení výkonu podniků a kombinátů). In: Wirtschaftswissenschaft č. 7/1979, s. 790 a další.
22. POČKIN, P. F.: Methodische Fragen der Bestimmung einer verallgemeinernden Effektivitätskennziffer im Planberechnungssystem der gesellschaftlichen Produktion. In: Autorenkollektiv: Effektivität der sozialistischen Volkswirtschaft (Metodické otázky stanovení zobecnujícího ukazatele efektivnosti v soustavě plánových výpočtů společenské výroby. In: Kolektiv autorů: Efektivnost socialistického národního hospodářství). Verlag Die Wirtschaft, Berlin 1975.
23. ACKERMANN, J.: Probleme der Messung der Effektivität der gesellschaftlichen Produktion (Problémy měření efektivnosti společenské výroby). In: Wirtschaftswissenschaft č. 7/1975, s. 1038 a další.
24. NICK, H.: Technische Revolution und Ökonomie der Produktionsfonds (Technická revoluce a úspora výrobních fondů). Dietz Verlag, Berlin 1967.
25. DITTMANN, L.—JANNERMANN, G.—KRÜGER, H.: Effektivitätskriterien, ihre Beurteilung und die Berechnung von Effektivitätskennzahlen mit Hilfe eines Nomogrammes (Kritéria efektivnosti, jejich hodnocení a výpočet normativů efektivnosti pomocí nomogramu). In: Kooperation č. 10/1973, s. 452 a další.
26. SCHIECK, H.—SCHMIDT, G.—MEUER, A.: Probleme der Effektivität unter den Bedingungen des Übergangs der Landwirtschaft zum Typ der industriellen Grossproduktion (Problémy efektivnosti v podmínkách přechodu zemědělství na typ průmyslové velkovýroby). In: Kooperation č. 3/1976, s. 138 a další.

27. SCHLICHT, H.—WALTER, H.: Erhöhung der Effektivität der Pflanzenproduktion. Kriterien und Maßstäbe der Effektivität der landwirtschaftlichen Produktion (Zvyšování efektivity rostlinné výroby. Kritéria a měřítka efektivity zemědělské výroby). In: Kooperation č. 7/1976, příloha s. 321 a další.
28. HELLER, G.: Zur Messung der Effektivität in Tierproduktionsbetrieben (K měření efektivity v podnicích živočišné výroby). In: Kooperation č. 2/1977, s. 86 a další.
29. KLOSE, H.—SCHÖBL, R.—HERMSDORF, D.: Messung und Beurteilung der Effektivität in den Betrieben der Pflanzen- und Tierproduktion (Měření a hodnocení efektivity v podnicích rostlinné a živočišné výroby). In: Kooperation č. 1/1978, s. 16 a další.
30. DITTMANN, L.—KRÜGER, H.: Effektivitätsfaktoren und ihr Wirken (Faktory efektivity a jejich působení.) In: Kooperation č. 10/1977, s. 441 a další; stejní autoři: Den Zeitfaktor bei der Erhöhung der Effektivität stärker beachten (Při zvyšování efektivity více dbát na faktor času.) In: Kooperation č. 3/1978, s. 124 a další.
31. FROBE, B.—KLAUS, H.: Die Durchführung von Betriebsvergleichen zwischen Pflanzenproduktionsbetrieben (Provádění podnikových srovnání mezi podniky rostlinné výroby). In: Kooperation č. 4/1978, s. 171 a další.
32. WERNER, K.—KLAUS, H.: Kennzahlen und Methoden für Betriebsvergleiche zwischen LPG Tierproduktion (Ukazatele a metody podnikových srovnání mezi zemědělskými výrobními družstvy živočišné výroby). In: Kooperation č. 5/1978, s. 221 a další.
33. WERNER, K.—KLAUS, H.: Zur Beurteilung der Naturalerträge von Pflanzenproduktionsbetrieben (K posuzování naturálních výnosů podniků rostlinné výroby). In: Kooperation č. 3/1978, s. 111 a další.

Došlo dne 5. 1. 1981

Adresa autora:

Doz. DrSc. Siegfried Badewitz, Martin-Luther-Universität, Adam-Kuckhoff-Straße 15, 401 Halle

K vypracování soustavy ukazatelů ekonomické efektivity v socialistickém zemědělství

Zeměd. Ekon., 27, 1981, č. 12, s. 789—815. — 7 sch., 2 tab., lit. 33

zemědělství, ekonomická efektivnost, ukazatele, klasifikace ukazatelů, teoretické pojednání, výsledky výzkumu

Práce je teoreticko-metodologickou studií zaměřenou na vypracování soustavy ukazatelů ekonomické efektivity v socialistickém zemědělství. Naznačuje základní postup při tvorbě soustavy těchto ukazatelů.

Perspektívne rozvojové zámery nášho hydínárstva sú dobrým príkladom socialistického priemyselňovania živočíšnej výroby a významným faktorom jej stabilizácie. Nepretržitý proces zdokonaľovania organizačných a riadiacich štruktúr hydínárskych podnikov, sprevádzaný vývojom stále výkonnejších technologických systémov a produkciou kvalitnejšieho biologického materiálu, predstavuje organické spojenie nových vedeckých poznatkov s hydínárskou praxou. Toto skĺbenie vedy a praxe vytvorilo vhodné podmienky pre postupnú automatizáciu, prispievajúcu k zefektívňovaniu výroby, k zlepšovaniu pracovného a životného prostredia. Značný pokrok sa dosiahol aj v úsilí o znižovanie energetickej náročnosti hydínárskej výroby cez vyvíjajúce sa technológie produkcie bioplynu. Plošnú intenzitu výroby posilnilo zavádzanie viacetážových technológií a to nielen u nosníc ale aj u brojlerov. Vynakladané úsilie o zachovanie dobrých zdravotných a genetických vlastností reprodukčných chovov je zasa zárukou zdravotnej nezávadnosti hydínárskych produktov. Dôsledné sledovanie celého reprodukčného procesu hydínárskej výroby má svoj praktický i teoretický prínos, nakoľko umožňuje včas signalizovať vyskytujúce sa disproporcie a získané poznatky sú impulzom pre hľadanie nových hospodárnejších riešení.

Efektívnosť hydínárskej výroby ovplyvňuje priamo alebo nepriamo viacero faktorov. Jedná sa o problematiku, ktorá je pomerne dobre rozpracovaná a je len na škodu veci, že nie je širšie publikovaná. Aj to je jeden z dôvodov, že sa v tomto príspevku chceme zaoberať vybranými činiteľmi ovplyvňujúcimi efektívnosť hydínárskej výroby, so zvláštnym akcentom na faktor samotného riadenia týchto podnikov.

METODICKÝ PRÍSTUP K RIEŠENÝM OTÁZKAM

Ako sme už naznačili v úvode príspevku, celková efektívnosť výroby vajec a brojlerového mäsa je výslednicou pôsobenia viacerých závažných faktorov, ktoré sú už dlhšiu dobu podrobne analyzované niekoľkými vedeckovýskumnými inštitúciami. Pri stanovovaní metodickej koncepcie výskumu týchto otázok sme vychádzali z toho, že naznačené činitele pôsobia na reprodukčný proces v úzkej súčinnosti. Preto v úvodnej kapitole príspevku venujeme pozornosť vybraným najzávažnejším faktorom pôsobiacim na proces výroby hydínárskych produktov. Najväčší priestor však ponechávame otázkam vplyvu organizácie a riadenia na celkovú efektívnosť výroby. Opierame sa pritom o skutočnosť, že prakticky všetky hydínársky špecializované podniky sa vyznačujú vysokou vybavenosťou pra-

covníkov základnými prostriedkami (tab. I), ktorá viac ako v ktorýchkoľvek poľnohospodárskych podnikoch vyžaduje koncipovanie takých organizačných štruktúr a riadiacích foriem, ktoré by spoľahlivo zabezpečili potrebný rast produktivity práce. Ak sa nezabezpečí táto požiadavka, bude postupne dochádzať k zníženiu fondovej účinnosti, čo sa v konečnom dôsledku zákonite prejaví aj v znížení efektívnosti výroby týchto podnikov.

I. Analýza vybavenosti živej práce ZP v skúmaných podnikoch (tis. Kčs)

Vybavenosť živej práce ZP v rokoch					Index 1978/74
1974	1975	1976	1977	1978	
503,9	525,7	553,4	586,4	559,2	110,9

Skúmanie naznačených otázok bolo uskutočnené na reprezentatívnom súbore 12 spoločných poľnohospodárskych podnikov špecializovaných na chov hydiny v pôsobnosti SSR. Pri koncipovaní teoretických a prognostických úvah sa opierame najmä o obhájenú záverečnú správu Baču a kol. (1980) a o prácu Chabroňa a kol. (1979).

Činitele ovplyvňujúce efektívnosť výroby spoločných poľnohospodárskych podnikov

Hladina efektívnosti hydínárskej výroby je veľmi citlivá na širokú paletu činiteľov, ktoré na ňu priamo, či nepriamo vplývajú.

Jedným z najzávažnejších faktorov zvyšovania ekonomickej efektívnosti je samotný biologický materiál, jeho neustále genetické skvalitňovanie v šľachtiteľskom procese. V tomto smere sa urobilo kus záslužnej práce najmä v súvislosti s realizáciou šľachtiteľského programu, ktorého cieľom je dosiahnuť taký objem produkcie plemennej hydiny, ktorý by pokryl požiadavky našich chovov a obmedzil, resp. vylúčil import plemennej hydiny z valutových trhov. Povzbudivé a príkladné je riešenie týchto otázok v úzkej spolupráci s ostatnými krajinami RVHP, kde sa šľachtiteľské úsilie koncentruje najmä na produkciu biologicky kvalitného materiálu pre výrobu brojlerových kurčiat, nakoľko práve v tejto oblasti sú ešte značné rezervy.

Rovnako závažným faktorom zvyšovania efektívnosti hydínárskej výroby je faktor výživy, podmienený jednak dostatkom kvalitných krmív v požadovanom sortimente, ako aj ich racionálnym a hospodárnym využitím pri dodržaní vedecky zdôvodnených fyziologických potrieb jednotlivých druhov hydiny. V tejto súvislosti napríklad Chabroň (1979) uvádza, že jedným z ukazovateľov efektívnosti hydínárskej výroby, na ktorej sa krmivo, jeho vlastnosti ako aj spôsob kŕmenia podieľajú nie menej ako 60 %, je miera realizácie úžitkového potenciálu hydiny. Autor podotýka, že v socialistických veľkochovoch realizovali u nosníc v roku 1977 znáškový potenciál na 94 % a schopnosť zužitkovania krmiva na 83 %. U brojlerov

sa v tomto období realizovali rastovo-výkrmové vlastnosti iba na 83 % a schopnosť zužitkovania krmiva na 86 %. Už z takéhoto pohľadu je zjavné, že sú tu ešte značné rezervy, a to najmä v sústavnom vylepšovaní krmív bielkovinovými komponentmi. Ich nedostatok závažným spôsobom v negatívnom slova zmysle ovplyvňuje efektívnosť výroby tak brojlerov, ako aj vajec. Tu treba ešte podotknúť, že spoločné poľnohospodárske podniky skrmujú takmer výlučne kŕmne zmesi, ktorých výroba zohľadňuje fyziologické potreby hydiny.

Podstatne horšia je situácia v JRD zaoberajúcich sa chovom hydiny, kde sa ešte stále vyskytujú prípady kŕmenia s neupraveným jadrovým krmivom, čo má za následok jeho neúmerne vysokú spotrebu. Pokiaľ sme skúmali otázku kvality krmív vôbec priamo vo výrobe, zistili sme, že kvalita kŕmných zmesí v určitých obdobiach, ale aj oblastiach zjavne kolíše a takáto tendencia aj naďalej pokračuje. Keďže cenové relácie nereagujú na tieto zmeny v kvalite krmív, má to za následok evidentné zníženie rentability výroby tak vajec, ako aj brojlerového mäsa. Zvlášť negatívne to vplýva na rentabilitu produkcie brojlerov, ktorá už aj tak je vo vzťahu k výrobe vajec veľmi nízka.

Je iste plne opodstatnené pomocou cenového mechanizmu odstraňovať veľké diferencie v rentabilite jednotlivých odvetví živočišnej výroby, ako tomu napríklad bolo snížením nákupných cien vajec. Treba sa však zamyslieť nad možnosťou čo i len mierneho posilnenia rentability výroby jatočných kurčiat a vytvoriť tak podmienky objektívne zodpovedajúce spoločenským požiadavkom na výrobu tohto druhu mäsa. Domnievame sa, že takáto motivácia by zaručila väčšiu starostlivosť podnikov výkrmu brojlerov, a to najmä cestou rýchlejšieho zavádzania klietkových technológií, v ktorých — ako uvádza Bača a kol. (1980) — dochádza k významným úsporám jadrových krmív.

Pomerne citlivým indikátorom, ovplyvňujúcim vývoj efektívnosti hydínarskej výroby, sú v súčasnej dobe technologické systémy. Ako uvádza Belica (1979), iba štyri zo sledovaných dvanástich podnikov používajú technologické systémy jedného typu, pričom až dve tretiny podnikov disponujú technologickými systémami dvoch, resp. troch typových prevedení. Tento problém je umocnený skutočnosťou, že značná časť technologických systémov je vo vysokom štádiu opotrebenia, a navyše, je inštalovaná v masívnych stavbách s vysokou životnosťou. Vzhľadom na to, že investičné možnosti sú aj v rezorte MPVž obmedzené, je potrebné využiť tak pre obnovu, ako aj pre ďalšie rozšírenie výroby prvky modernizácie a rekonštrukcie. Pritom treba pamätať aj na zúženie typového zastúpenia používaných technologických systémov. Takéto opatrenie by našlo svoj prínos v zjednotení servisnej činnosti a bolo by prínosom aj pre zvýšenie preukaznosti komparácie posudzovaných ekonomických ukazovateľov.

VZŤAH ZDOKONALENÝCH RIADIACICH FORIEM K POSILŇOVANIU EFEKTÍVNOSTI VÝROBY SPP

Na nevyhnutnosť odkrývania rezerv v riadiacej činnosti reprodukčného procesu podnikov veľmi dôrazne upozornil aj XVI. zjazd KSČ. Ak by sme hlbšie analyzovali súčasné problémy a poznatky v reprodukčnom procese skúmaných podnikov, zistili by sme, že aj tieto sú viac-menej úzko spojené

s riadiacou činnosťou. Veď uvedme len problémy spojené s riadením reprodukčného procesu v oblasti základných fondov, bezprostredne súvisiace s otázkami hľadania najoptimálnejších smerov investovania, alebo problémy v oblasti riadenia a využívania širokej mozaiky stimulačných pák, ich vzájomného zladenia a účinnej praktickej aplikácie, ale aj problémy samotnej racionalizácie riadiacej činnosti cez zavádzanie automatizovaných systémov riadenia do technologických procesov, resp. riadenia sociálno-ekonomických sústav a pod.

Už z krátkého výpočtu problémov je zrejmé, že sú v tejto oblasti značné rezervy, ktoré je nutné využiť v prospech ďalšieho zvýšenia efektívnosti výroby. Vzhľadom na rozsiahlosť problémov sa zameriame iba na vybrané najaktuálnejšie otázky riadenia kooperačných vzťahov medzi SPP a členskými organizáciami a na problémy v oblasti budovania ASR v odvetví hydínarstva. Rezervy, ktoré v tomto smere existujú, môžu významnou mierou pozitívne ovplyvniť celkovú efektívnosť výroby týchto podnikov.

Pozastavíme sa najskôr pri prvomenovanom probléme, spadajúcom do rámca koncipovania kooperačných vzťahov. Domnievame sa, že tieto je potrebné usmerňovať tak, ako to požaduje súbor opatrení pre zdokonalenie sústavy plánovitého riadenia národného hospodárstva. Ako uvádza Belica (1979), nastal v poslednom období v rozvoji finančných vzťahov medzi SPP a členskými organizáciami citelný útlm. Treba si pritom uvedomiť, že od kvality týchto vzťahov, od ich dynamického rozvoja je do značnej miery závislý aj samotný rozvoj spoločných poľnohospodárskych podnikov.

Kde treba hľadať príčiny takéhoto stavu? Predovšetkým v tendenciách, ktoré sa prejavili tým spôsobom, že k úzko špecializovaným SPP s hydínarským výrobným zameraním sa začali pridružovať iné odvetvia živočíšnej výroby, najmä chov ošipaných. Treba dôsledne zvážiť, či toto opatrenie vyrieši daný problém. Sme toho názoru, že takýto zásah nielenže nevyrieši diferenciáciu v rentabilite výroby týchto odvetví, ale navyše spôsobí ďalšie ťažkosti. V prvom rade ide o to, že sa prehĺbi anonymita podielu jednotlivých odvetví na tvorbe i rozdelení výsledku hospodárskej činnosti SPP. Od tejto skutočnosti sa potom odvíja aj tendencia zníženia účinnosti stimulačného mechanizmu priamo vo výrobe, čo má za následok zníženie efektívnosti výroby a navyše oslabenie finančných vzťahov medzi SPP a členskými organizáciami, ktoré sú veľmi úzko viazané práve na výsledok hospodárskej činnosti týchto podnikov. Na druhej strane sa výrazne prejavujú problémy samotného riadenia takýchto podnikov a rozrastie sa administratíva.

To sú problémy, na potrebu riešenia ktorých poukázal aj XVI. zjazd KSČ. Odporúčame preto, aby sa upustilo od týchto nežiadúcich tendencií a proces budovania SPP sa uberal cestou rozvoja vertikálnej organizačno-riadiacej štruktúry v zmysle komplexného programu rozvoja chovu hydiny v SSR do roku 1990.

Ďalšie rezervy vo zvyšovaní efektívnosti hydínarskej výroby, o ktorých sme sa chceli v príspevku zmieniť, sú v samotnom procese budovania automatizovaného systému riadenia v hydínarstve. Je nesporné, že hydínarstvo sa zaradilo k najvýraznejším dynamickým článkom živočíšnej výroby v rezorte MPVŽ, o čom svedčí takmer 2,5-násobný rast indexu

nákupu jatočnej hydiny za posledné desaťročie. Prudko sa zvýšila fondová výkonnosť najmä hydinárskych prvovýrobných podnikov.

V ostrom kontraste k týmto pozitívnym výsledkom vyznieva zaostávanie samotného budovania automatizovaných systémov riadenia v spoločných poľnohospodárskych podnikoch. Pritom si treba uvedomiť, že cesta automatizácie tak výrobných, ako aj riadiacich procesov skrýva značné rezervy pri zvyšovaní efektívnosti výroby. Popritom však existuje aj niekoľko problémov, ktoré bránia v zavádzaní automatizovaných systémov riadenia do hydinársky špecializovaných spoločných poľnohospodárskych podnikov.

V prvom rade ide o problém, ktorý spočíva v tom, že spoločné poľnohospodárske podniky majú vo vzťahu k VHJ Hydinársky priemysel, čo sa týka otázok riadenia, zvláštne postavenie v tom, že nie sú priamo včlenené do organizačno-riadiacej štruktúry tejto VHJ aj napriek tomu, že sa najvýznamnejšou mierou podieľajú na prvovýrobnej produkcii brojlerového mäsa a vajec. Pritom je zrejmé, že kooperačné väzby, ktoré na úrovni VHJ Hydinársky priemysel a SPP existujú, neutvárajú najoptimálnejší priestor pre širšie zavádzanie ASR do hydinárskej výroby.

Ovšem nemožno jednoznačne preceňovať potreby zavádzania ASR na úkor iných, mnoho razy náročnejších potrieb, ktoré sa musia prioritne rešpektovať. V skúmanom prípade ide napríklad o to, že nemožno narušiť osvedčené vzťahy medzi SPP a členskými podnikmi, ktoré sú hlavným garantom výrazných úspechov týchto podnikov a administratívne previesť riadenie SPP napr. pod VHJ Hydinársky priemysel len preto, aby sa dali účinnnejšie zavádzať automatizované systémy riadenia. Pritom je zrejmé, že koncepcie organizačno-riadiacich štruktúr, do ktorých budú včlenené aj SPP, sú rozpracované, ale ich realizácia si vyžiada určitý čas, aby sa mohli dôsledne zväziť ich prednosti a nedostatky.

Treba však pripomenúť, že aj napriek naznačeným problémom je dostatočný priestor pre širšiu aplikáciu ASR. Máme na mysli budovanie ASR na všetkých úrovniach riadenia hydinárstva, nevynímajúc ani SPP, čím by sa výrazne posilnila účinnosť riadiacich procesov, najmä v oblasti plánovania. Vzhľadom na to, že kľúčové postavenie pri plánovacej činnosti má finalizácia hydinárskych produktov, ktorá bezprostredne reaguje na potreby plánu, je potrebné pri budovaní ASR v oblasti plánovania vychádzať z tejto pozície. To znamená, že požiadavka finálnych výrobkov potom určuje potrebu genetického a rozmnožovacieho materiálu, ktorý je dodávaný úžitkovým chovom, reprezentovaným aj spoločnými poľnohospodárskymi podnikmi.

Takto koncipovaný model automatizovaného systému riadenia v konkrétnych podmienkach spoločných poľnohospodárskych podnikov zameraných na chov hydiny by bol prínosom súčasne v niekoľkých smeroch. V prvom rade by došlo k odstráneniu mnohých prekážok, ktoré v súčasnosti narúšajú plynulý tok informácií. Zvýšením rýchlosti informačného toku by sa vytvorili nevyhnutné podmienky najmä pre efektívnejšie využívanie informácií, čo má zvlášť v súčasnosti, kedy sa výrazne zvyšujú nároky na riadenie, veľký význam. Vytvorením automatizovaného systému riadenia by sa ďalej posilnili a zosúladiť väzby plánovacej činnosti SPP na plánovaciu činnosť spracovateľského priemyslu, ktorý bezprostredne zabezpečuje finalizáciu hydinárskej produkcie. Takto skvalitnený proces

riadenia je významným krokom pre ďalšie zvýšenie efektívnosti hydinárskej výroby.

SÚHRN

Efektívnosť výroby spoločných poľnohospodárskych podnikov ovplyvňuje celý rad synchrónne pôsobiacich činiteľov. Ide v prvom rade o skvalitňovanie šľachtiteľského procesu, skvalitňovanie faktora výživy, ktorý nachádza svoj odraz vo vyššej schopnosti zužitkovania krmív, ďalej v skvalitňovaní technologických systémov a v neposlednom rade v zdokonaľovaní riadiacej činnosti, ktorej venujeme najširší priestor. Z diskusie prezentovanej v príspevku vyplývajú tieto závery, resp. poznatky:

— V oblasti riadenia a usmerňovania šľachtiteľského procesu treba naďalej pokračovať v úzkej koordinácii s členskými krajinami RVHP.

— Proces výroby kŕmnych zmesí treba riadiť v tom smere, aby dochádzalo k pružnejšiemu transferu vedeckých poznatkov do technológie ich výroby a sústavne sa zlepšovali najmä bielkovinovými komponentmi. Treba zamedziť spotrebu neupraveného jadrového krmiva, najmä v JRD.

— Je nevyhnutné vylepšovať riadenie v tom smere, aby sa postupne odstraňovala anonymita podielu jednotlivých výrobných činiteľov na výsledku výroby.

— Je potrebné venovať väčšiu pozornosť otázkam zavádzania ASR do odvetvia hydinárstva, pričom v prvej fáze treba položiť akcent najmä na zdokonaľovanie plánovacej činnosti.

Poznatky, ku ktorým sme skúmaním riešenej problematiky dospeli a ktoré sú hlbšie rozvedené v príspevku, môžu byť náležite využité v plánovacej činnosti podnikov.

Literatúra

BAČA, J. a kol.: Modely a typové projekty priemyselnej organizácie chovu ošipáných a hydiny. [Záverečná správa.] Nitra, VŠP 1980.

BELICA, M.: Organizačné a ekonomické stránky reprodukcie základných fondov v agro-priemyselných komplexoch na modele vysokých koncentrácií chovu hydiny. [Kandidátska dizertácia.] Nitra, PEF VŠP 1979.

CHABROŇ, M. a kol.: Komplexný program rozvoja chovu hydiny v SSR do roku 1990. Bratislava, Príroda 1979.

Došlo dne 20. 5. 1981

Adresa autorov:

Ing. Milan Belica, CSc., doc. ing. Ján Bača, CSc., Vysoká škola poľnohospodárska, 949 67 Nitra

V posledních letech dochází u nás ke koncentraci a specializaci v živočišné výrobě. Koncentrace vyžaduje nové velkovýrobní technologie krmení u jednotlivých druhů hospodářských zvířat. Ze současných i výhledových bilancí výroby brambor v ČSSR vyplývá, že cca 1 mil. t netržních brambor zůstává ke krmným účelům. Ve výhledových bilancích se nepočítá s užitkovým směrem krmných brambor. Ke krmným účelům se budou používat brambory poškozené a malé, vytríděné ze sadbových a konzumních brambor. V tab. I uvádíme sklizeň brambor v ČSSR a její rozdělení v letech 1971—1979.

Množství brambor pro krmné účely je určováno celkovou sklizní brambor. Při vyšších sklizních zůstává ke krmení větší množství brambor, při nižších sklizních menší množství. Při celkové sklizni kolem 4 mil. t brambor zůstává ke krmení cca 1 mil. t brambor (tab. I).

Ekonomikou paření a sušení brambor se zabývají u nás i ve světě. Klug (1965) poukazuje na to, že sušení brambor má tyto přednosti: do-

I. Sklizeň brambor v ČSSR v letech 1971—1979

Rok	Sklizeň brambor tis. tun	Rozdělení sklizně v tis. tun				
		sadba	konzumní	průmyslové	krmné	ztráty
1971	4 621	960	1 547	345	1 307	462
1972	5 058	911	1 496	384	1 761	506
1973	5 087	835	1 540	326	1 877	509
1974	4 527	753	1 510	310	1 501	453
1975	3 560	720	1 480	280	724	356
1976	4 213	720	1 490	480	1 102	421
1977	3 760	705	1 460	452	767	376
1978	3 995	660	1 500	480	955	400
1979	3 725	636	1 510	406	800	373

sáhne se snížení ztrát sušiny, živin a účinných látek, vznikají úspory v nákladech na dopravu a krmení. Klüsman (1964) poukazuje na to, že v krmných bramborách je důležitý obsah škrobu. Brambory obsahují v čerstvé hmotě při 23,7 % sušiny 17,5 % škrobu a při 16,1 % sušiny 12 % škrobu. Ekonomičtější je zkrmovat brambory vysoce škrobnaté. Uvádí se, že při 15 % škrobnatosti a výnosu 25 t brambor na ha byly vlastní náklady na 100 kg škrobu u krmných brambor 76 M a při 18 % škrobnatosti 64 M. Vezmeme-li v úvahu, že na 100 kg přírůstku masa je třeba 400 kg škrobu, byly náklady na krmivo (brambory) při 14 % škrobnatosti 302 M a při 18 % škrobnatosti 256 M. Podle Hofmana (1961) je výkrm prasat sušenými brambory nákladný, protože sušení brambor zvyšuje náklady na 1 kg přírůstku na 0,41—0,54 DM. Kozak (1964) informuje o silážování syrových brambor. Považuje silážování syrových brambor za nutnost vzhledem k nedostatku zařízení pro sušení nebo paření brambor. Doporučuje silážovat syrové brambory spolu se zeleným krmivem v poměru 1 : 3—8.

Ekonomikou paření a sušení brambor se u nás zabýval Rejlek (1965), který uvádí náklady na silážování pařených brambor 9,45 Kčs na 100 kg silážované hmoty a náklady na sušení v jednoválcových sušárnách 17,17 Kčs a v dvouválcových sušárnách 16,58 Kčs na 100 kg čerstvých brambor.

MATERIÁL A METODIKA

Náklady na paření a sušení brambor se podrobně zabývá Stražil (1980) v závěrečné zprávě. Paření brambor bylo sledováno ve vybraných zemědělských podnicích, sušení většinou v sušárnách ZNZ v letech 1976 až 1979. Byly sledovány jednotlivé nákladové položky, spotřeba suroviny a další ekonomické ukazatele.

VÝSLEDKY

Paření brambor prodělalo několik technologií — přes paření v domácích pařácích, dřevěných korbách za použití páry z lokomobily a parních kotlů až po pařicí kolony. Jednotná zemědělská družstva používala a používají i dnes pařicí kolony F 404.

NÁKLADY NA PAŘENÍ BRAMBOR

Náklady na paření brambor sledované v zemědělských podnicích v letech 1976—1979 se značně liší v jednotlivých nákladových položkách i u jednotlivých podniků. Přehled těchto nákladů je uveden v tab. II. Náklady na 1 t pařených brambor činily 327,51—371,98 Kčs, z toho náklady na surovinu 256,51—257,88 Kčs a náklady provozní (tj. náklady na paření) 71,00—114,10 Kčs.

Největší položkou v provozních nákladech byly náklady na energii (uhlí), které činily na 1 t pařených brambor 15,15—27,62 Kčs, tj. 21,3 až 24,2 % provozních nákladů, a náklady na mzdy 21,11—36,71 Kčs, tj. 29,7—32,2 % provozních nákladů. Poměrně vysokou položku činily vnitropodnikové náklady — 13,80—26,53 Kčs, tj. 19,2—37,4 % provozních nákladů.

K paření brambor je třeba dodat, že v pařících kolonách byly pařeny brambory odpadní. Jejich škrobnatost byla 12,6–13,2 %. Vlastní náklady na 1 kg škrobu v pařených bramborách činily 2,44–2,75 Kčs.

II. Náklady na paření brambor 1976–1979 v Kčs

Nákladová položka	Náklady na 1 t pařených brambor
Náklad na uhlí a dopravu	15,15 – 27,62
Odpisy pařící kolony	2,09 – 6,65
Opravy pařící kolony	1,30 – 12,48
Cestovné	0,24 – 2,72
Mzdy	21,11 – 36,71
Elektrická energie	1,56 – 3,24
Ostatní přímé náklady	1,13 – 4,59
Režie úseková a celopodniková	1,89 – 6,29
Vnitropodnikové náklady	26,53 – 13,80
Náklady pracovní	71,00 – 114,10
Surovina	256,51 – 257,88
Náklady celkem	327,51 – 371,98

NÁKLADY NA SUŠENÍ BRAMBOR

Sušení brambor vyžaduje vysoké investice, tj. investice na pořízení sušárny. Sušené brambory mají určité výhody. Je to produkt dobře skladovatelný, ztráty jsou minimální. Jsou vysoce koncentrovaným krmivem, avšak náklady na sušení jsou poměrně vysoké. Většina sušáren patří ZNZZ a jen nepatrná část patří zemědělským podnikům. V tab. III uvádíme náklady na sušení brambor, které jsme získali při sledování v letech 1976–1979. Náklady na sušení 1 t bramborových vloček činily 2491,80 až 3394,05 Kčs, z toho náklady na surovinu 1114,75–1306,01 Kčs a náklady na sušení 1377,05–2088,04 Kčs.

Sušení při nízké škrobnatosti brambor bylo ztrátové. Při škrobnatosti brambor 11,8 % byla ztráta na 1 t bramborových vloček 674,05 Kčs, při škrobnatosti 15 % byl zisk 228,20 Kčs na 1 t bramborových vloček. Spotřeba brambor při sušení je přímo závislá na škrobnatosti brambor. Při škrobnatosti 11,8 % byla spotřeba brambor 5,55 t na 1 t vloček a při škrobnatosti 15 % činila spotřeba brambor 4,44 t na 1 t vloček.

Vysoké náklady na výrobu sušených brambor se projevují v nákladech na krmivo. Náklady na 1 kg škrobu v sušených bramborách činily 3,77 až 5,14 Kčs. Zemědělské podniky nezkrmuji sušené brambory přímo, ale používají je do krmných směsí (je to kompletní směs 110 ČOS 1 pro časný odchov selat nebo kompletní směs 120 ČOS 2), kde tvoří 10 % směsi. Cena za 1 t bramborových vloček v krmných směsích je 2720 Kčs.

III. Náklady na sušení bramborových vloček 1976—1979 v Kčs

Nákladová položka	Náklady na 1 t bramborových vloček
Přímé mzdy	174,86 — 580,71
Přepravné	192,35 — 204,00
Technologické palivo a energie	428,42 — 475,26
Ostatní přímé náklady	120,22 — 300,40
Režie výrobní a správní	461,20 — 527,67
Náklady na výrobu	1 377,05 — 2 088,04
Náklady na surovinu	1 114,75 — 1 306,01
Náklady celkem	2 491,80 — 3 394,05
Odbytová přírážka — ztráta, + zisk	2 720,00 — 2 720,00 + 228,20 — — 674,05
Škrobnatost % Potřeba t brambor na 1 t vloček	15,0 — 11,8 4,44 — — 5,55

DISKUSE

Na základě uvedených ekonomických rozborů bylo zjištěno, že náklady na sušení brambor jsou téměř dvojnásobné proti nákladům na paření brambor. Vezmeme-li v úvahu, že náklady na 1 kg škrobu v pařených bramborách byly 2,44—2,75 Kčs a že na 1 kg přírůstku masa je třeba 4 kg škrobu, byly náklady na 1 kg přírůstku masa při krmení pařenými brambory 9,76—11,0 Kčs. Náklady na 1 kg škrobu v sušených bramborách byly 3,77—5,14 Kčs. Náklady na 1 kg přírůstku masa při spotřebě 4 kg škrobu byly 15,08—20,56 Kčs. Z uvedeného přehledu je patrné, že krmit sušené brambory přímo je neekonomické a výroba bramborových vloček z brambor o nízké škrobnatosti je drahá.

Největší položkou v provozních nákladech na paření i sušení brambor jsou náklady na palivo a energii, potom náklady na mzdy a výrobní režii. Surovina je hodnocena 250 Kčs za 1 t spotřebovaných brambor, tj. nákupní cenou krmných brambor, neboť se jednalo o brambory o nízké škrobnatosti.

Největší množství krmných brambor se paří. Podle informací generálního ředitelství ZZN v Praze se ročně vyrábí cca 25 000 t bramborových vloček. Na to je třeba 130 000 t syrových brambor, tj. šestina veškerých krmných brambor. Dále odhadujeme, že pětina krmných brambor se zkrmí v syrovém stavu a dvě třetiny krmných brambor se paří. Ve velkovýkrmnách prasat využívají velkovýrobních technologií, kde převažuje krmení suchou cestou, takže pařené brambory v těchto velkovýkrmnách ztrácejí výsadní postavení při výkrmu prasat.

ZÁVĚR

Ve výhledové koncepci výroby brambor v ČSSR do roku 1985 se uvažuje s množstvím 1 mil. t netržních brambor. Bude třeba zjistit vhodný způsob konzervace těchto brambor a využít je ke krmení hospodářských zvířat. Z ekonomických rozborů současného stavu vyplývá, že nejrozšířenější způsob konzervace je paření. Ukazuje se, že i tento způsob je poměrně nákladný. Brambory se paří většinou v pojízdných pařicích kolonách typu F 404.

Sušení brambor se provádí převážně v bubnových sušárnách ZZN. Tento způsob je velmi nákladný. Výhledově se nepočítá s rozšířením sušení brambor, ale naopak. U nás se zkrmuji odpadní brambory vzniklé při třídění sadbových a konzumních brambor, kde je nízká škrobnatost. Tato nízká škrobnatost se při konzervaci projevuje vysokými náklady na 1 kg škrobu. Při konzervaci brambor o vysoké škrobnatosti by náklady na 1 kg škrobu byly podstatně menší — u pařených brambor o jednu čtvrtinu a u sušených brambor o jednu třetinu.

Literatura

- HOFMAN, P.: Kartoffeltrockenschnittel in der Schweinmast. Der Kartoffelbau, 1961, č. 11, s. 254—256.
- KLUG, A.: Silierung und technische Trocknung von Kartoffeln. 1965.
- KLÜSMAN, W.: Ergebnisse der Konservierung von Kartoffeln und Verfütterung von konservierten Produkten. Die Kartoffelbau, 1964, č. 7, s. 161—182.
- KOZAK, W.: Silieren von Futterkartoffeln ohne Dämpfen aus Presse der Sowjetunion, 1964, č. 42, s. 2633—2634.
- REJLEK, F.: Ekonomické zhodnocení různých způsobů skladování brambor. [Závěrečná zpráva.] Havlíkův Brod, VÚB 1965.
- STRAŠIL, F.: Výzkum ekonomiky a zhodnocení netržních brambor. [Závěrečná zpráva.] Havlíkův Brod, VŠÚB 1980.

Došlo dne 25. 2. 1981

Adresa autora:

Ing. František Strašil, CSc., Výzkumný a šlechtitelský ústav bramborářský, Dobrovského 366, 580 03 Havlíkův Brod

Náklady na paření a sušení brambor

Zeměd. Ekon., 27, 1981, č. 10, s. 823—827. — 3 tab., lit. 6

zemědělství, rostlinná výroba, brambory, sušení, paření, náklady, analýza ekonomická, syntéza

Článek se zabývá ekonomikou netržních brambor, tj. vlastními náklady na paření a sušení brambor. Jsou uvedeny jednotlivé nákladové položky vlastních nákladů, dále náklady na surovinu a provozní náklady. Vlastní náklady jsou uvedeny na 1 tunu výrobku a na 1 kg škrobu. Z ekonomických rozborů vyplynulo, že náklady na sušení brambor jsou dvojnásobné proti nákladům na paření.

BELICA M., — BAČA J., Vysoká škola poľnohospodárska, 949 67 Nitra

Zdokonaľovaním riadenia k zvyšovaniu efektívnosti výroby SPP zameraných na chov hydiny

Zeměd. Ekon., 27, 1981, č. 12, s. 917—922. — 1 tab., lit. 3

zemědělství, společné zemědělské podniky, živočišná výroba, drůbežnictví, řízení, ekonomická efektívnost, ASŘ, analýza ekonomická, analýza faktorová, výsledky výzkumu

Príspevok analyzuje vybrané činitele ovplyvňujúce efektívnosť hydinaárskej výroby, pričom kladie dôraz najmä na faktor riadenia. Rozoberá problémy, prezentuje závery a poznatky týkajúce sa odstránenia anonymity výrobných činiteľov na výsledku výroby a zaoberá sa problematikou zdokonaľovania riadenia prostredníctvom ASR. Autori zdôrazňujú nutnosť posilnenia plánovacej a kontrolnej činnosti a prostredníctvom toho zvyšovania efektívnosti výroby.

OBSAH

Badewitz S.: K vypracování soustavy ukazatelů ekonomické efektivity v socialistickém zemědělství	789
Belica M., Bača J.: Zdokonaľovaním riadenia k zvyšovaniu efektivity výroby SPP zameraných na chov hydiny	817
Stražil P.: Náklady na paření a sušení brambor	823

СОДЕРЖАНИЕ

Бадевич С.: О разработке системы показателей экономической эффективности в социалистическом сельском хозяйстве	789
Белица М., Баца Й.: Путем совершенствования управления к росту эффективности производства межхозяйственных предприятий, специализированных в птицеводстве	817
Страшил П.: Расходы на пропарку и сушку картофеля	823

CONTENTS

Badewitz S.: Working out the System of the Indicators of Economic Effectiveness in Socialist Agriculture	789
Belica M., Bača J.: Improved Management for Higher Effectiveness of Production in Joint Agricultural Enterprises for Poultry Breeding	817
Stražil P.: The Costs of Potato Steaming and Dehydrating	823

INHALT

Badewitz S.: Zur Ausarbeitung eines Kennziffersystems der ökonomischen Effektivität i der sozialistischen Landwirtschaft	789
Belica M., Bača J.: Durch die Vervollkommnung der Leitung zur Erhöhung der Produktion gemeinsamer landwirtschaftlicher Betriebe, die sich auf die Geflügelzucht orientieren	817
Stražil P.: Kosten für Kartoffeldämpfen und -trocknung	823

